

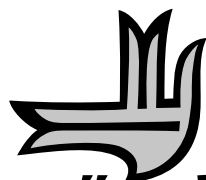
2018. 6

LXXI. évfolyam • június

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente (vezető szerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

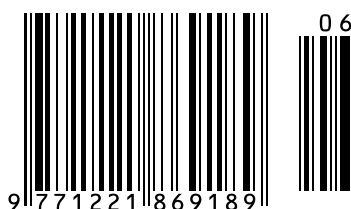
Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Rostás-Péter István: Tovább, tovább...	3
művelődés 70	
Konsza Samu: Kakaslövés Apácán	4
közösség	
Egyed Emese: Dávid Gyula munkásságának méltatása	7
Dávid Gyula: Az én „professzorságom”	9
enciklopédia	
Fazakas László: Erdélyi Krónika – tudományos ismeretterjesztés a világhálón	12
emlék-lapok	
Süli Attila: A dévai vár 1848-49-ben.	18
könyvesház	
Németh Júlia: Igaz emberek, igaz ügyek szolgálatában	23
Nagy Zsolt: Újabb kötet Tordaszentlászló egyesületi életéről	25
szabadidő	
Farkas György: Fényképezés ellenfényben.	28

Lapszámunk szerzői:

Dávid Gyula – irodalomtörténész, Kolozsvár
Egyed Emese – irodalomtörténész, egyetemi tanár, Kolozsvár
Farkas György – egyetemi oktató, Kolozsvár
Fazakas László – történész, Kolozsvár
Konsza Samu – (1887–1971) tanár, nyelvész, néprajzkutató, Nagybacon
Nagy Zsolt – néprajzkutató, kertészmérnök, Marosvásárhely
Németh Júlia – művészettörténész, ny. újságíró, Kolozsvár
Rostás-Péter István – újságíró, Kolozsvár
Süli Attila – hadtörténész, Budapest

A címlapon Farkas György *Turistajelző* című felvétele.
A hátsó borítón Farkas György felvétele.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Tovább, tovább...

Nyári, sístergő hőségben, valahol a nyolcvanas évek derekán a kolozsvári ószeren adtam túl – kinőttén divatjamúlt – mogyoróbarna konfirmációs öltönyömmön. Nostalgiaféle vagy hiányérzetes utóregzés aligha kísérte a gesztust, annyira izzadtam a déli verőn; a próbatétel, az első nyilvános megmérettetés viszont most is ott áll a sor elején, ha eddigi pályám futását éppen vizsgafüzéreként modellezném. Nyolcadikosként mindössze az egyenruhás fekete-fehér osztályfotó dokumentálja a pillanatot, akkoriban nem volt (vagy csak nem emlékszem?!) búcsúünnep, az oszinak biztosan vettünk valamilyen jelképes ajándékot. Húsz évre rá nagybácsiként zavarodottan néztem, amint óvodások kis pálcikára csomózott pöttyös batyujukkal és kellő megilletődéssel dalolnak, az óvó néni pedig diszkréten szípig a szülői karéj vakuözönében. Hovatovább, ha ebben a ritmusban hígul a jelenség, a bölcseből való elbattyogás-totyogás is dívni kezd: így telítődik, vagy éppen „szervesedik” az oktatás teljes vertikumában az elválás kultúrája.

Újszerű környezetében a ballagás – mert erről szólt a szerkesztői kérés – tehát a klasszikus, érettségi utáni záróakkord jó eséllyel átminősül, mintegy súlytalanná válik, hacsak a rendezvényszervezők lobbija nem vág új (t)rendet a témában. Félmulté már a vácimihályos, templomos-iskolás rituálé, melyről Egyed Emese idejekorán, kilencvenegynéhányban kultúr- és szövegszociológiai vétetésű előadásban figyelmeztetett: rohamtempóban kánonná merevült textusok fogják behatárolni az ilyenkor obligát ünnepi diskurzust, ami nem csupán a ceremónia színvonalát kezdheti ki. A szakember e fesztív alkalmakra kiszelektált textusok nivóját is féltette egyben, s csak reménykedve tette hozzá: a Reményik-életmű korántsem legsikeresebb versének diadalútja, mely peremre sodort sok esztétikumában-üzenetében egyaránt indokoltabb szöveget, nem fajul hosszú meneteléssé.

Jelentéstartalmában, de főképp küllemében a ballagás az utóbbi két évtizedben jócskán odébb ballagott valahai mintájától: felturbósított-ultradizájnolt változatával azon igyekszik, hogy újra révbe érjen a tanoda-végzős-család határolta Bermuda-alakzatban. Még jócskán van mit fejlődnie, míg közelébe kerül a nyugati maturandusok elváráshorizontjának, ahol már bevett szokás, hogy a sikeres érettségi és az egyetemi tanulmányok közé bónuszszendőt iktatnak be, ekkor a nagykorúvá cseperedett gyerek barátaival (és farzsebében a szülők-rokonok által feltankolt bankkártyával) tapasztalat- és élményszerző körútra indul szerte a világba. Hogy ezáltal is feljebb nőjön, beérjen, meg hogy kiélje élete talán utolsó felhőtlen nagyvakációját.

Mifelénk is egyre gyakoribb a jogosítvány+slusszkulcs képlet, a legénylakás vagy leánykégli a megszokott könyv és (virág)csokorba kötött gratulációk mellé, de alapjában is ott a családi büdzsét alaposan megcsapoló készlet biztosítása. (A bál-ballagás-bankett triászának megfelelően egy-egy öltözéssel való kistafírozás, a fotóműhelyek honlapján a külön menüpontban hirdetett ballagási képek, maga a tabló, mint műalkotás, kártyák, kitűzők, a tanároknak, vezetőségnek illő protokoll, s persze az elmaradhatatlan családi ebéd). Nem tudtam még megfejteti, hogy a srófolás mennyire tudható be az iskolák közötti versengéskényszernek, vagy az egykoron frusztrált szülői keblek utóbalzsamozásának.

Mottó kategóriában is frissülni látszik a mezőny; az Ady-Tóth Árpád-Hamvas-Goethe-Szilágyi Domokos-Márai vonulatot egyre inkább pigmentálják Varró Dániel-, Hooligans-, Axl Rose-citátumok, de az ilyenkor ajánlott dalokban várat magára az áttörés: a Napoleon Boulevard-, Edda-, P. Mobil-, Demjén-, Bródy-, Bojtorján-, Bikini-, Bergendy-nóták között Ákos az egyetlen fecske.

Érdekes megfigyelni a szóhasználatot is, amint időben változik: ...-ban végzett és hadbavonult ifjak baráti társasága, majd növendékek, végzősök diákok. Valamelyik kolozsvári patinás iskola át szerette volna fogni jelképesen e korívet, és felfedezte, hogy még él Nagyenyeden egy azelőtt 75-80 esztendővel végzett aggdiák. Meghívták sebtében, az öregúr készséggel válaszolt is, egyetlen apró feltételt szabva: hogy ő hintón szeretne eljutni a ballagásra, mert az ő idejében így volt ez szokás. S ha már szokás, akkor némileg nóvumként hat az ilyen alkalmakra nyomtatott üdvözet is, igaz, amit a honlapokon fellelni, inkább eltántorít, annyira übergiccsesen kellemkedő portéka.

Hogy termékké silányult volna az egész, és már csak amolyan ballagás-bagázs, árcédulázható – s licitálható – entertainment-cikk lenne, az talán túlzás (bár lehet olyat is olvasni például, hogy 12 tipp az izguló szülőnek, hogyan örökítse meg, és miként töltsé fel a közösségi oldalakra csemetéje utolsó nebulos napját), de az ünnepélyességhez szükséges visszafogott fennköltség megkopott-forma a sarkoknál; marad mégis a keserédes küszöbérzet, hogy itt és most végérvényesen lezárul valami, és a Gaudeamus örömré sarkalló biztatása még át-áttör a sminken, hajszelén, a külcsín harsány, magamutogató tüntetésén.

Antal Kertész

Kakaslövés Apácán

A kakaslövés vagy kakasütés szokását először Zajzoni Rab István közölte a *Vasárnapi Újság* 1861. évi 42. számában. A közlést tőle Orbán Balázs is átvette, mondván, mert elveszhet és sokak figyelmét el is kerülhette. Ő sajátos hétfalusi csángó szokásnak tartotta a kakaslövést, amely ott is keletkezett. De úgy látta, hogy 1870 táján már nem gyakorolták.¹ Pedig nemcsak Apácán², hanem Oltszakadátban (Szeben megye)³, a Hunyad megyei Nagypestényben⁴ és az Udvarhely megyei Székelyzsomborban⁵ is ismerik és megrendezik.

A kakaslövés is, mint a határkerülés, kerepelés, húsvéti öntözés stb. a tavaszi néphagyományok körébe tartozik, s mint Makkai Endre írja „az egykori tavaszi termékenységbiztosító emberáldozatok emléke él” benne.

Apáca a Barcaság északi sarkán fekvő falu. Hogy mikor keletkezett, pontosan nem tudjuk, de feltételezhető, hogy mint a többi barcasági falu, még a mongoldúlás előtti. A falu határában Nagy Lajos király várat építtetett. Talán éppen a várbeli hadiszolgáltkiből maradt fenn a kakasünnephez kapcsolódó lövésverseny hagyománya – Nagy Ödön szerint.

Mint hogy azonban azok a községek, amelyekben még ma is él e néphagyomány, népszokás, szász lakosságú községek szomszédságában vannak, nagy a valószínűsége annak a feltevésnek, hogy a kakaslövést a szászoktól vették át a magyarok. Ezt a feltevést erősítik Orbán Balázs szász adatai is.

A kakaslövésversenyt tavasz elején tartják, de már hetekkel azelőtt készül rá az arra kiválasztott ifjúság. Faijas puskával gyakorolják a lövést, verseket, énekeket, párbeszédet tanulnak meg. Hogy melyik időből valók ezek, nem tudni. Kézírtos füzetek hagyományozzák a szöveget nemzedékről nemzedékre.

A kakaslövés napján délben indulnak a versenyre. Egy vezető legény viszi a rúdra szegezett, nagy deszkatáblára festett, életnagyságú tarka kakast, melynek a hasa, illetve az oldala közepébe 2 cm átmérőjű fekete pontot festenek.

Ez a céltábla. Két legény viszi a két élő kakast, melyeket a legénykéktől összegyűjtött pénzből vásárolnak. A lövésversenyen minden 13–15 éves apácai születésű fiúnak joga van részt venni. Van közöttük öt vezető fiú és egy középkorú férfi, egy családos ember, aki betanítja a párbeszédet, s akinél a verseny végén a vacsora van.

A versenyre felkészült csapat az egész falu népével együtt kivonul a falu feletti elterülő mezőre, éppen a hajdani vár feletti hegyoldalra, s megkezdődik a versenylövés, amit ének és párbeszéd előz meg. Az első a veszekedés, amelyben négy fiú szerepel, négyzet alakban szembe állva egymással. A veszekedés lényege: három fiú összevesz azon, hogy lőjenek-e le két halálra ítélt kakast, vagy ne. Kettő védi a kakasokat, a harmadik nem akar kegyelmezni. Közben megjön a negyedik fiú, aki a harmadikhoz csatlakozik. A kakast védő [I. legényke – szerk. megj.] elleni felháborodásukban már őt akarják lelőni, mire az megijed, s inkább ő is beáll a kakaslövők közé.

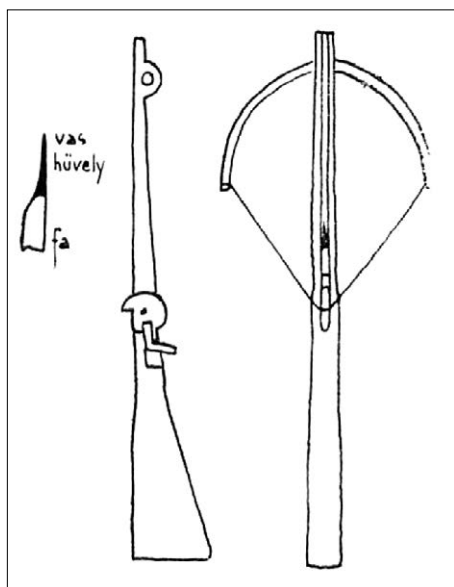
Ezután következik a kakas búcsúztatása, melyet egy ötödik fiú mond el. A búcsúztatás után kezdődik a versenylövés. A nyilak hegye vasból van. Addig lőnek vele, míg egyikük eltalálja a fekete pontot. Ez a győztes!

A kakaslövés lefolyása

Az ifjak íjas puskával a hátukon rendbe állnak és kivonulnak a falu mellett lévő dombra, s ott folyik le az ünnepség. Mielőtt indulnának, ezt éneklük:

*Óh, mi bajos az élete,
Kinek nincsen becsülete.
A kakasok is így jártak.
Egymás alá vermet ástak.
Szegény kakas, szegény kakas!*

*Azt gondolták, hogy jó volna.
Ha a gazda mindent tudna,
Melyért gyűlölségbre estek.
Fejükre halált szereztek.
Szegény kakas, szegény kakas!*

Kicsi korukba csipegetek,
Hogy felnőttek kikiriltek,
Tarójukat félrecsapták.
A tyúkokat sarkantyúzták.
Szegény kakas, szegény kakas!

A szarkák és varjúk fészkrét,
Ülü körmét elkerülték.
Midőn már felnevelkedtek.
Egy irigy törbe béstek.
Szegény kakas, szegény kakas!

Jertek hát, mi is kísérvük,
Tisztességünket megtegyük.
Hiszen ők már el is vesznek
Szegény kakas, szegény kakas!

Megindulnak és menet közben éneklük:

Aki indul a csatába, a kezébe pus-
ka kell,
Töltse meg porral, golyóval, ha vezér
is, lője le.
Döng az ágyú, cseng a kard,
Gyáva, aki tőle tart.

Bár sívít a puskagolyó, bár sívít és
cseng a kard.
Hát előre, mind előre, gyáva, ki ott-
hon marad.
Csak előre, mind tovább.
Hős nép védi a hazát.

Kicsi korukba csipegetek,
Hogy felnőttek kikiriltek,
Tarójukat félrecsapták.
A tyúkokat sarkantyúzták.
Szegény kakas,
szegény kakas!

Mikor megérkeznek a dombra, a játék
színhelyére, az I. fiú a többi elé kiáll és
mondja:

Ide gyűlt szép község, halljatok
egy szóra,
Mert még tizenkettőt nem ütött
az óra,
Nem szabad ártatlan senkit elveszteni.
Ily dologban előbb törvényt kell
ám tenni.
Én sok ideje, hogy törvénytevő lettem,
De az igazságot sohasem követtem,
Hanem én mindenkit rosszra
igazgattam,
S akiket lehetett, azt én jól meg-
csaltam.
Azért ha itten is olyanok lennének,
Akik egymás között nem egyez-
hetnének,
Álljanak most elé, én megbékéltetem,
Én az igazságot nekik is megteszem.

Előlép a II. és a III. legényke.

A II. legényke mondja:

Felséges jó uram, reád van szükségem,
Ilyen derék legényt régen óhajt
szívem.
Mert ez a gazember két kakast
ártatlan
Halálra ítélte, mint egy háládatlan.

A III. legényke mondja:

Azt el sem kerülük, mert én nem
engedem,
Inkább mindegyiknek nyakát ki-
tekerem,
Mert én többé soha nem szenvedek
értek.
Köszönjék meg azt, hogy eddig
is éltek.

A II. legényke:

De mit is tudtál te szenvedni érettek,
Hiszen ők senkinek soha sem vétettek?

A III. legényke:

Neked nem vétettek, de vétettek
másnak.
Nem győzők felelni a sok pa-
naszlásnak.

A II. legényke:

Micsa panaszlásnak?
Hát kik panaszolnak?
Hiszen ők senkivel soha nem
kuncogtak!

A III. legényke:

Igaz, nem kuncogtak, de kukorikoltak.
Melyért az asszonyok panaszra
fakadtak,
Mert ha vaj egy titkot a háznál
megtudtak,
A gazdáknak mindent megkuko-
rikoltak.

Már félek, hogyha még a kaka-
sok élnek.

Fára hág a bőrünk, nekünk, szegé-
nyeknek.

A II. legényke:

Nem bánom, de mégis azért meg nem
hálnak,
Szakállamra mondom, hogy megsza-
badulnak.

A III. legényke:

Inkább szakállodat töviből kitépem,
Mincsább életüket én meg nem
engedem.

Az I. legényke:

Hallgassatok! Többé még egy szó se
legyen!
Van, aki köztetek igazságot tegyen.
Én, aki ilyenben eleget forogtam,
A ti ügyeteket végig meghallgattam.
Minthogy pedig semmi nagyot nem
találtam.
A kakashoz tehát én is mellé álltam.
Azt ítélem, hogy ők megmeneküljenek,
Senkitől az ülön kívül ne féljenek.

A III. legényke:

Vessen el a híred, minden ítéleted!
Protestálok! Ezzel őket meg nem
mented.
Mert a vitézek közt van nagyobb ítélő.
Aki, amint látom, ballag errefelé.

A IV. legényke előlép és mondja:

Mi bajotok vagyon? Itt minek
lármáztok?
Honnan vagyon néktek ilyen sza-
badságtok?

A III. legényke:

Uram, íme itten hárman össze-
vesztünk,
Hanem kérlek, hogy tégy igazságot
köztünk.

Az I. legényke:

Itt vitéz uramnak semmi baja nincsen,
Amerről jött, arra elmehet, ismétlem.

A IV. legényke:

Ejnye, szedte-vette, hát még te pa-
rancsolsz?
Tudd meg azt, hogy itten keservesen
lakolsz!
Barátom, beszélj el, hogy hát mit
vétettek.

A III. legényke:

Azon két kakasnak életet ígértek,
Kik fejükre halált méltán érdemeltek.
Már mi vesztesükre, akik idegyűltünk,
Ismét gyalázattal kell-e hogy el-
menjünk?

A IV. legényke:

Ne félj semmit pajtás, bízzál az inadba.
Meglátom, ki adja magát tanácsimba.
Én mint híres vitéz fegyverrel szolgáltam,
S a hazát rókától, nyúltól oltalmaztam.
Sőt ha veszekedni valahol hallottam,
Aki ott nem maradt, mind megszasztottam.

Az I. legényke:

Jól tudom én azt is, milyen vitéz voltál,
Minap is féltedbe gagyádba csináltál.
Ha éjjel a mezőn egy bokrot megláttál,
Hatszáz mérföldnyire tőle elszaladtál.

A IV. legényke:

Tyű! be megcsúfoltál, ebszülte gujonja!
Ördögnek légy mántúl ítélő bírója! –
Na, vitéz bajtársim, fegyveres legények,
Felbízatlak, hogy még máma kakast lövünk.
De látom, elsőbben embert kell, hogy öljünk.
Sehonna városból való ez nyilván,
Vagy egy rongyos peták nyomta meg a markát,
És a kakasoknak ezért fogja pártját.
Tehát, mi, vitézek, mitévők legyünk?

Felemelik a legénykét:

Kakast lőjük!

A IV. legényke:

Hát ha meglőjük?

Felemelik a legénykét:

Megegyük!

A IV. legényke:

Jól van hát. Én is azt láttam az álomban,
Hogy egy kakascomb fogtam a fogamba.
Tehát egy szó mint száz, a kakas meghaljon,
Nehogy haragjába hasa megfakadjon.

Az I. legényke:

Azt én nem engedem! Avval protestálok!
Az igazság mellett én holtig megállók!

A IV. legényke:

Nincs helye itt többé a protestálásnak,
Hanem vagy engedel, vagy halál fia vagy.
No, vitéz pajtásim, fegyveres legények,
Töltsetek puskára, lőjetez keményen
Az ebugattára!

Az I. legényke:

Megadom magamat, ne lőjetez hozzám,
Mert úgy megijedtem, hogy megtót a gagyám.
Nem bánom, lőjetez bár húsz kakasokat.
Töltsétek meg velem rothadt hasatokat.
Hiszem nékem is jó veletek meghíznom,
Mincsább életemet értük feláldoznom.

A IV. legényke:

Éddig volt ideje, nem akart engedni,
Lőjetez már, nem kell őtet meghallgatni!

A II. legényke:

Kedves jó uraim, én érettem bárcsak,
Kérlek, az ő vévét nehogy kiontsátok!

A III. legényke:

Ha ennyibe vagyunk, hagyjuk őt vesztébe,
Lőjünk kakasokat inkább a helyébe!

Az V. legényke mondja el a kakasbúcsúztatót:

Jó uraim, mégcsak addig engedjetez,
Amíg a kakasok végső búcsút vesznek.
Kedves gazdasszonyok, köszönjük tinéktez,
Hogy minket ennyire ti felneveltetez.
Szarkáktól, varjaktól megoltalmaztatotez,
Az ülő körmezből is kiragadtatotez.
De azt nem köszönjük, hogy elárultatotez,
S minket ilyen kínos halálba adtatotez.
Óh, bár anyáink is, mikor kotolának,
S minket ezen áron világra hozának,
Költöttez volna mind bagolyfiókákat,
Nem kéne most látni ezt a nagy kínokat.
Kikiriki helyett bút-bajt kiáltanának,
Ezzel bosszújára senkinek sem járnának.
De hiába! Így jár, ki kedvez urának,
És nem fogja pártját az ő asszonyának.
Átkozott legyen a szakács, aki minket
A fővő fazékban meg-megkavarintgat,
Húsunkból, csontunkból zsíros lé ne főjön,
Szalonna melléje sehonnan se jőjön.
Ha laskával főzikez, az ragadjon össze,
Legyen egy nagy-hosszú hárskötél belőle.
Ha árpakásával főznének, akkor is ragadjon az össze,
Legyen olyan, mint egy kilencvenestendőz bihalnak a bőre
Mi inkább akarnók tormásnak főzzenek.

Hogy mikor ennének szemik könyyezenek.

Ezután következik a versenylövés. Mikor vége a lövésnek, a fiúk énekelve indulnak hazafele. Az apácai fúvózenekar kísérete mellett éneklük:

Jertek, menjünk már haza, már haza,
Már eleget mulattunk, mulattunk.
E nap nekünk örömet okozza,
Egy kis dolgot vígságra hozza.

Mit akartunk, megtettük, megtettük.
Kakasokat meglőttük, meglőttük.
E nap nekünk örömet okozza,
Egy kis dolgot vígságra hozza.

Félre tőlünk búbánat, búbánat.
Kakast lőttünk, nem nádat,
nem nádat.
E nap nekünk örömet okozza,
Egy kis dolgot vígságra hozza.

Jertek menjünk szállásra, szállásra,
Kakasoknak torára, torára.
E nap nekünk örömet okozza,
Egy kis dolgot vígságra hozza.

Félre tőlünk
búbánat, búbánat.
Kakast lőttünk, nem
nádat, nem nádat...

Énekelve és zene mellett mindenki hazamegy. Az íjas-puskás fiúk is megérkeznek a szállásra, vagyis annak az embernek a házába, aki vállalta a betanítást. Ennek az embernek a felesége már főzi a levest marhahúsból, megkopasztják a kakasokat is, s elkészíti paprikásnak. Ha elkészül, asztalhoz ülnek. A győztest ültetik az asztalfőre. Ő kapja a kakascomb, a kakas szívét és máját.

(Művelődés, 1968. május, XXI. évfolyam, 5 szám, 33–35. oldal)

Jegyzetek

- 1 Orbán Balázs: A Székelyföld leírása VI., Barcaság, 153–155. l. Kakasünnep.
- 2 Nagy Ödön: Tavaszi néphagyományaink. Kolozsvár, 1939. 32–34.
- 3 Vámszer Géza: Szakadát. Kolozsvár, 1940, 121. l. Kakaslövés.
- 4 Nagy Ödön i. m.: 27. l. Makkai Endre cikke.
- 5 Kovács László volt sepsiszentgyörgyi evangélikus lelkész szóbeli közlése.

Egyed Emese |

Dávid Gyula munkásságának méltatása

a BBTE Bölcsészettudományi Kara *Professor honoris causa* címének odaítélésekor

A 19. és a 20. század irodalmi szövegeinek szerkesztője és értelmezője, a szövegek társadalomtörténeti összefüggéseinek kutatója, szótárszerkesztő, lelkiismeretes könyvkiadói szakember és intézményalapító, tankönyvszerző áll előttünk.

Munkáinak értékét felbecsülni nehéz, hiszen – bár az utóbbi negyedszázadban részesült szakmai kitüntetésekben – még mindig túl közelről vizsgáljuk e pályát, és a munkák e tudós, de szerény szerzője könyvtár és (otthoni) íróasztal között ingázva az irodalom és értelmezése közvetett nyilvánosságát preferálja.

Olyan ember áll előttünk, aki az irodalom olvasásából és az irodalom, vagy mondjuk ki, az irodalom

közegében felismerhető összefüggések hozzáférhetővé tételéből nem ábrándult ki sem a technikai, sem a nemzedéki-ízlésbeli, sem a politikai változások következtében; és valami, évei számát is meghazudtoló makacs következetességgel, de inkább a mesékből ismerős, meg-megújuló energiákkal tanít olvasni.

*A munkák e tudós,
de szerény szerzője
könyvtár és (otthoni)
íróasztal között ingázva
az irodalom és
értelmezése közvetett
nyilvánosságát preferálja.*

Dávid Gyula a *Professor honoris causa* cím átvételékor. Háttérben T. Szabó Levente docens

Árapatakon született sokgyermekes családba 1928. augusztus 13-án. Középszintű tanulmányait Székelyudvarhelyen végezte. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen 1947 és 1951 között végzett tanulmányai révén nyert magyar szakos bölcsészként tanári munkára is feljogosító diplomát. 1951-től 1953-ig 1951 és 1953 között a kolozsvári Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó szerkesztőjeként kamatoztathatta filológusi tudását. Aspiránsként (1953–1956), majd egy évig tanársegédként a tanszéken folyó kutatásokba is bekapcsolódva dolgozhatott az egyetemen.

Tehát hatvan évvel ezelőtt néhány évig az egyetemen (a Bolyain) irodalmat kutatott, még kevesebb ideig oktatott.

A tanulás hatékony módszereit keresve a mai tudomány különös figyelmet fordít a szövegfogyasztás helyett a motiváltsággal összefüggő, értelmi műveleteket jelentő – nem is intézmény

(például iskola) kereteiben megvalósuló tanulásformákra. Mondhatnók, ilyen tanulásra mindig is alkalmat teremtettek Dávid Gyula szabadelőadásai, tanulmányai, könyvei-könyvsorozatai, fordításai – a vele folytatott beszélgetések is. Fordított szépirodalmat és irodalomtörténetet, szerkesztett a komparatiztika és a kulturális kapcsolatok körébe tartozó műveket. Véleménye szerint

„Egymás kölcsönös megismerését az iskolapadban kellene kezdeni (...) a veled együtt élő másik ember és kultúra megbecsülésével, s ha erre valamikor sor kerül, akkor is fel kell nőnie és a közéletben meghatározó súlyt kell szereznie annak a nemzedéknek, amelyik a másik megismerését valóban a megbecsülés szellemének munkálására kívánja fordítani” (interjú, 2015).

Olyan időben is, amikor határvár volt érvényben a sajtótermékekre is, a tudáshoz való hozzáférés emberi jogának érvényesüléséért küzdéssel felérő módon munkálkodott. A Domokos Géza által létrehozott Kriterion Könyvkiadó szerkesztőjeként és kolozsvári szerkesztősége vezetőjeként (1970-től 1992-ig) – a Kriterion Romániai Magyar Írók sorozata gondozójaként –, a Polis kiadó ügyvezetőjeként, az Erdélyi Múzeum folyóirat, az Erdélyi Tudományos Füzetek könyvsorozat, a Romániai Magyar Bibliográfiák szerkesztőjeként irodalmi kutatások eredményeit tett közzé, monográfiákká szerkesztett doktori disszertációkat, tanulmányokat – klasszikus és kortárs irodalmi szövegeket – juttatott el az olvasókhöz. Az itt most megtekinthető kiállítás csak íze-lítő munkáiból. Könyvkiadói szakemberként több száz kötetet szerkesztett, a jelenlevők közül nagyon sokan (tanárok, szépírók, kritikusok, irodalomtörténészek) tanítványai vagyunk, hiszen egyenként foglalkozott minden szerzővel; a szövegek könyvvé szerkesztésének igényességét tanulhattuk tőle.

Rendkívül hasznos a mások által elkezdett nagy vállalkozások folytatásának képessége is: a Balogh Edgár által elkezdett Romániai Magyar Irodalmi Lexikon általa vállalt folytatása és befejezése is ennek – és úgyszeretetének köszönhető.

Kulturális, tudományos intézmények, szakmai csoportok élére választva – többek között az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület vagy a Kolozsvári Akadémiai Bizottság irodalomtudományi szakbizottsága vezetőjeként is – felelősen szolgálta a kultúra jövőbe mutató céljait, ezen belül a magyar és a romániai magyar közösségeit is.

De mit tanult ő hosszú és törésmentesnek sem mondható pályáján

családban, iskolában, életiskolában? Miféle tapasztalatokból építette fel és ki írástudói magatartását, hiszen ennek narratívummá alakítása, érzékeltes bemutatása még a saját pálya és a társadalomtörténet szigorú összekapcsolásával sem könnyű. A személyes érintettség és a tényszerűség összehangolásának, problematikusságának tudatában is vállalkozott arra, hogy saját korát és benne az őt érintő eseményeket felelősséggel értelmezze (1956 Erdélyben és ami utána következett, 2016).

Kulturális, tudományos intézmények, szakmai csoportok élére választva felelősen szolgálta a kultúra jövőbe mutató céljait, ezen belül a magyar és a romániai magyar közösségeit is.

...Mit tanult abból, hogy fiatal magyar irodalom szakos tanársegéd korában államellenes összeesküvéssel gyanúsították, családjától elszakították és hét éven át – 1957 és 1964 között – politikai elítéltként kellett ismerkednie a megalázás formáival? Olyan színhelyeken, mint a kolozsvári Szekuritáté, a szamosújvári börtön, ismét Kolozsvár, 1959: a Duna-deltai

Periprava-Grind, Salcia, Luciu-Giurgeni, Grădina, Stoinești, majd újra Szamosújvár.

Nem gyűlölködést és nem elhallgatást tanult az embert próbáló esztendőkhöz, hanem az intézményépítésre, a szellemi teljesítmények megbecsülésére és értékelésére fordította a továbbiakban is energiáit, akár – hogy csak néhány példát említsünk – Avram P. Todor tanulmánygyűjteményét (*Confluente literare româno-maghiare* (1983), akár Reményik Sándor, Bánffy Miklós vagy Gáll Ernő műveit rendezte sajtó alá.

„Meggyőződésem, hogy saját legkisebb és legjelentéktelenebbnek látszó feladatkörünket is csak úgy tudjuk eredményesen ellátni, ha tisztában vagyunk azzal, milyen nagy összefüggések része az a jelentéktelen feladat” – nyilatkozta a szólás- és cselekvésszabadságról nem nevezetes nyolcvanas években (1982), és ez a tanulás, az írás-olvasás mint *cselekvés* tétjét, végső soron a gondolkodó ember cselekvése erkölcsiségét jelzi.

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem szakmai közössége, de valamennyi értő olvasója, tisztelője nevében szólok, amikor kijelentem, hogy őszinte megbecsüléssel és örömmel vesszük körül az előttünk álló tanárt, embert, Dávid Gyulát a neki jogosan megítélt *professor honoris causa* cím átvételekor.

(Elhangzott 2018. május 15-én, Kolozsváron, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán)3

Dávid Gyula

Az én „professzorságom”

A magyar irodalom legelőször óvodás koromban ragadott meg, amikor román elemi iskolába járván Édesanyám magyarul írni-olvasni Petőfi Sándor és Arany János versein tanított.

Tisztelt rektorhelyettes úr! Tisztelt közönség!
Kedves Kollegáim! (Bocsássanak meg ezért az „intimitásért”, de majdnem mindegyikükkel az idők folyamán szerző-szerkesztő viszonyban voltam.) A legjobb szándéktól vezettetve, úgy érezték, hogy nekem, most, a kilencedik X küszöbén „jár” ez a felmagasztalás. Köszönöm a szeretetet, amelyből ez a kezdeményezés fakadt.

Amit magamról elmondhatnék, pályám hullámhegyeinek és hullámvölgyeinek történetét, azt sokszorosan elmondta Egyed Emese a laudációjában. Azt hiszem, semmi sem maradt ki belőle. Kiegészíteni legfeljebb a szubjektív mozzanatokkal, motivációkkal tudom.

Próbálkozzam meg ezzel.

A magyar irodalom legelőször óvodás koromban ragadott meg, amikor román elemi iskolába járván (merthogy a magyar református elemi épp első osztályos koromban zárták be) Édesanyám magyarul írni-olvasni Petőfi Sándor és Arany János versein tanított. Aztán folytatódott és mélyült a kötődésem a székelyudvarhelyi gimnazista évek alatt, ahol jó és lelkes magyar tanárim voltak, s persze akkor már magamtól szenvedélyes olvasó voltam. A család el is könyvelte, hogy magyar irodalom szakra megyek.

1947 őszén kerültem fel a Bolyai Egyetemre, s az akkor még érvényes szabad óralátogatási rendszer áldásaként, fedezetem magamnak az Egyetemi Könyvtárt. És jószerével tanév közben csak az akkor frissen kinevezett Szabédi László kurzusait hallgattam: a *Romanticizmus és realizmust* és *Az új népiesség problémáit*, ez utóbbit különösen azért, mert Édesapám könyvtárából akkor már elolvastam minden olyan könyvet, amit a Püski-féle Magyar Élet kiadó adott ki.

Másodéven a kuruc költészetről írtam szemináriumi dolgozatot, amely valahogy eljutott Gaál Gáborhoz, aki nem közölte ugyan az Utunkban, de azzal a megjegyzéssel küldte vissza,

hogy „a dolgozatnak érdekes – a szerzője”. És bevett abba a munkacsoportba, amelyet a 19. századi magyar irodalomtörténet középkolozás tankönyvének előkészítésén dolgoztatott. A tankönyv soha sem jelent meg, de én hónapokon át olvastam és jegyzeteltem Zajzoni Rab István, Zilahi Károly, Tolnai Lajos, Iványi Ödön, Justh Zsigmond, Thury Zoltán könyveit – azokat az írókat, akiknek a neve, mint az „irodalmi ellenzék”-hez soroltaké, akkor helyzetüknél fogva eleve „jól csengett”. Ez volt a szellemi előzménye annak, hogy amikor évek múlva a Bolyain két ösztöndíjas aspiránsi helyet hirdettek meg és én az egyiket a versenyvizsgán elnyertem, Tolnai Lajost választottam dolgozatom témájául.

De addig még történt egy s más.

Harmadéves koromban, 1950 nyarán – a Gaál Gábor-féle megjegyzés eredményeként – akkor már közölte néhány könyvismertetésem az *Utunk* – valaki beajánlott az Állami Kiadó kolozsvári szerkesztőségének, hogy tudnám helyettesíteni a szabadságra ment Bajor Andort. Így kerültem könyvkiadói íróasztal mellé, majd 1951. február 1-jétől az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó Földes László vezetése alatt akkoriban szerveződő kolozsvári szerkesztőségébe – s ennek folytatásaként töltöttem el életemből, persze mindenféle, olykor kényszerű megszakításokkal több, mint ötven évet.

Az 1953-ban elnyert aspiránsi ösztöndíjnak a következménye volt, hogy akkor megváltam a kiadótól, s három esztendőn át Tolnai Lajos életének és írói pályájának marosvásárhelyi tizenhat éve eseményeit kutattam, feldolgozva többek között a Tolnai egyházi pereinek és közeleti harcainak levéltári anyagát, és korabeli sajtóját. (Csak egy zárójelt az akkori kutatási viszonyokra: az említett perek anyagának jó része, az erdélyi református egyházkerület levéltárával akkoriban, mindenkitől elfeledve, nyitott ládákból ott hevert az Egyetemi Könyvtár egyik alagsori folyosóján, s az én „felfedezésem” nyomán kapta vissza az egyház.) Ez a három év

A latin nyelvű okirat szövegét T. Szabó Levente olvasta fel, majd az oklevelet Markó Bálint rektorhelyettes nyújtotta át.

– Szabédi László volt az irányító profeszszorom – megint egy szép és termékeny korszak volt a számomra: az egyetemhez csak az ösztöndíj folyósítása révén tartoztunk, s járhattam a könyvtárakat, levéltárakat (később a marosvásárhelyi és a nagyenyedi egyházi levéltár, az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárát) szabadon.

1956 novemberében kellett volna leadni, majd megvédeni disszertációm. Csakhogy még a megírásra sem került sor, mert 1956 szeptemberétől kineveztek tanársegédnek, méghozzá Csehi Gyula irodalomelméleti és Jancsó Elemér 18. századi kurzusainak szemináriumvezetése feladatával, s teljesen félre kellett tennem Tolnait: óráról órára tanultam előre az irodalomelméletet (amelyet a négy év alatt soha nem hallgattunk), s tartottam a magyar forradalom miatt Magyarországon rekedt Jancsó Elemér helyett az előadásait egy – szerencsére Pestről megszerzett – Szuder József-kurzusból. És ráadásul a II. éves magyar főszakosok „tanárfelelősi” tisztét is reám ruházták. Mindezekre még rátevéődött a forradalom heteinek az egyetemen különösen zaklatott légköre. Ez a fél esztendő az én „tanárságom”, de e rövid időre visszagondolva, büszkén emlékszem „az én másodéves évfolyamomra”, amelyben olyanok voltak, mint Boros Zoltán, Lászlóffy Csaba, Nagy Kálmán, Szilágyi Domokos, Szilágyi Júlia – s olykor eszembe jut, milyen érzés lehet az, amikor valaki 20-30 éves tanárságra tekinthet vissza.

A folytatást – azt hiszem – a tisztelt hallgatóság jól ismeri: Illetékes Szervek úgy határoztak, hogy „az 1956. november 1-jei halottak napi Házsongárdi ellenforradalmi tüntetés kezdeményezésének” vádjával hét évre különleges továbbképzésben részesítenek. Ez alatt megtanultam kapálni, kubikolni, rizset gyomlálni, bútort fényezni, sőt néhány hónapra egy vízvezeték-szerelő brigádba is beosztottak, aminek hasznát a hét év elteltével vettem: ugyanis miután szabadulásomkor a szamosújvári börtön politikai tisztje utasítására szófogadóan jelentkeztem „előző munkahelyemen”, az akkor már Babeş–Bolyai Egyetemen Daicovici rektornál, ott kiderült, hogy az utasítás mindenkire vonatkozik, kivéve a tanügyet, sikerült bejutnom szakképzetlen munkásként a városgazdálkodási vállalat egyik vízvezeték-szerelő csoportjába.

A hét évnek azért volt még egy haszna: ez idő alatt az irodalomtudományban olyan sokat változott a világ, hogy amikor egy-két év után újra közölhettem a saját nevemen, s Jancsó Elemér és Csehi Gyula biztatására újra felvételiztem az akkor már „doktorátusnak” nevezett egykori aspirantúrára, s végre megírtam, majd 1972-ben megvédtem a dolgozatomat, abból már egy műközpontú elemzéseket tartalmazó Tolnai-monográfia lett, mindenféle szocreál és osztályharcos elvárások nélkül.

Vízvezeték-szerelői pályámnak, másfél év után, az vetett véget, hogy

az *Utunk* kért tőlem egy évfordulós megemlékező cikket Vasile Alecsandriról, s miután azt a Kolozs Tartományi Pártbizottság kultúrosztályán dolgozó Dancsuly András (egykori Móricz Kollégiumi társam) „közlésre alkalmasnak” találta, egyszerre én lettem a „román irodalmi szakértő”, s az *Utunk*-beli közlés után a *Korunk* és az *Igaz Szó* is felbátorodva, rendszeresen kértek tőlem román irodalmi témájú cikkeket, amelyeknek honoráriumából – a vízvezeték-szerelői karriernek búcsút mondvá – hozzá tudtam járulni a családi költségvetéshez.

Volt azonban még egy körülmény, amely ezt az eléggé nagy „profilváltást” számomra a hasznossá tette: az 1960-as évek derekán kezdődött ideológiai váltásnak köszönhetően újra „szalonképes” tudománnyá lett a román irodalomtudományban a komparatisztika, s én ezeket az „alkalmi” cikkeket megpróbáltam annak módszereit hasznosítva beállítani. Ennek az időszaknak a java tanulmányai később, 1976-ban jelent meg egy kötetbe összegyűjtve. Közben pedig Engel Károllyal együtt megbízást kaptunk arra, hogy egy, a román komparatisztika történetét összefoglaló akadémiai traktátus számára a magyar vonatkozású fejezeteket megírjuk. Ez a traktátus meg is jelent 1972-ben.

Tehát nem a Tolnai-téma érvényesebb újragondolásába besegítő hét esztendő volt az egyetlen, amely számomra a szívem szerint művelt irodalomtudomány terén hasznosnak bizonyult, hanem „román irodalmi szakértővé” avanszálásom is.

**... megtanultam
kapálni, kubikolni,
rizset gyomlálni, bútort
fényezni, sőt néhány
hónapra egy vízvezeték-
szerelő brigádba is
beosztottak ...**

Az említett romániai ideológia szemléletváltásnak volt számomra még egy következménye: amikor 1969 végén a Kriterion könyvkiadó megalakult, az új csapatba a magamfajta „büntetett előéletű” alakok is számításba jöhettek. Így folytatódott tovább kiadói pályám, a Kriterionnál 1992-ig, majd az akkor alakult Polis Könyvkiadónál a mai napig.

A „professzori” címet tehát igazából nem érdemlem.

Az irodalomtudományhoz azonban a kiadói pályán sem voltam hűtlen: az általam szerkesztett könyvek nagyobb része az irodalomtudomány körébe sorolható: irodalomtörténeti tanulmány- és dokumentumkötetek, szövegkiadások, monográfiák – azt is mondhatnám, hogy ezekben „éltem ki” magam, olykor túl is lépve a szerkesztő hatáskörét.

Nem egyszer éreztem úgy, hogy hasznosabb, ha megjelenéshez segítetek egy, az érdeklődési körömbé tartozó kéziratot, mint ha magam szaporítanám azok számát. Csak két – részben önálló – könyvet tehettem le az asztalra, az egyik Jókai erdélyi tárgyú műveit áttekintő kismonográfiám, a másik a Mikó Imrével közös nevezetes *Petőfi Erdélyben*. Ez utóbbi sikerkönyv lett, első bemutatóján, a székelykeresztúri Petőfi-szobor felavatásával egybekapcsolt rendezvényen 1500 példányt dedikáltam.

Aztán a hetvenes évek közepén, az általam szerkesztett Romániai Magyar Írók sorozat kötetein túl, mélyebben is bele kellett tekintenem a két világháború közötti hazai magyar irodalomba: a bucaresti Tankönyvkiadó Marosi Pétert, Szász Jánost és engem nézett ki alkalmasnak arra, hogy az akkorra sorra kerülő XII. osztályos magyar irodalom tankönyvet – a romániai magyar irodalomról – megírjuk. Visszaemlékeztem a magam középiskolási irodalomóráira, s el is készült ez a tankönyv (címlapján, Nagy Imre két portréja: Gaál Gábor és Kós Károly), sőt a kiadó még azt is megtette, hogy száz példányban készített belőle egy próbakiadást, azt megküldte a magyar szakos tanároknak, szervezett belőle egy – számomra rendkívül hasznos és tanulságos – vitát, s csak annak észrevételeit hasznosítva nyomtatták ki a tankönyvet, amelyik egészen 1989-ig forgalomban volt.

A *Petőfi Erdélyben* 1989 után újradikadást is megért, de hogy mit ér ma a kis Jókai, az 1974-ben nyomtatásban is megjelent Tolnai-monográfiám, meg az a két tanulmánykötet, amelyeket 2000 után vállalt fel a Pallas-Akadémia Kiadó – annak megítélése a kritikára tartozik.

Volt néhány elgondolásom, amelyeknek tető alá hozására a kiadói elfoglaltságaim miatt nem került sor – ezek megírása talán már nem is aktuális.

És van még néhány tervem, amelyeket szeretnék tető alá hozni.

Talán lesz még idő rá – és ész hozzá.

*

És most engedjék meg, hogy néhány szóban visszatérjek az itt elhangzottakra.

A díjátadási ünnepségen rögtönzött tárlat nyílt Dávid Gyula munkáiból (Rohonyi D. Iván felvételei)

Többen a tisztelt kollegák közül kiemelték, hogy ez a kitüntetés egyfajta jóvátétel az egyetem részéről, hogy meg kellene követniük az elmúltakért. Szeretném itt elmondani, hogy az egyetemnek nincs miért nyilvánosan bocsánatot kérnie. Sőt, a letartóztatásom után akkori kollegáim példásan kiálltak: akkoriban állás nélkül lévő, második gyermekünket váró feleségem számára hónapokon át összeadták a fizetésemet, s azzal juttatták el, hogy az egyetem egészen a végleges ítéletig folyósítja azt. A hadbírósaági tárgyaláson többen közülük (Márton Gyula, akkori dékán, Szigeti József tanszékvezető, Balogh Edgár) védőtanúként szerepeltek. Amikor pedig hazakerültem, szeretettel fogadtak, s miután engedélyt kaptam arra, hogy közölhessek, Csehi Gyula és Jancsó Elemér beszéltek rá arra, hogy – mivel az aspirantúra be nem fejezése miatt 1957-ben exmatrikuláltak – újra jelentkezem, s így történt az, hogy 1972-ben megvédtem – akkor már doktorinak nevezett – disszertációm. Hasonlóképpen éreztem egykori könyvkiadói kollegáim támogatását is: két folyamatban lévő, de még meg nem jelent könyvem után a honoráriumot feleségemnek kifizették (hazakerülésem után tudtam meg, hogy Kacsó Sándorral fizették vissza a „jogtalanul” kiutalt pénzt).

Az újrakezdés különben soha sem könnyű, de mindig megjön a segítség is, ami erőt ad hozzá.

És még egyet hadd mondjak el: az én számomra különösen sokat jelentett a család; a börtönévek alatt az a tudat, hogy feleségem nincs magára hagyatva, hazakerülésem után pedig az, hogy őket maradéktalanul visszakaptam, és zökkenőmentesen találtam vissza hozzájuk.

**Nem egyszer éreztem
úgy, hogy hasznosabb,
ha megjelenéshez segítetek
egy, az érdeklődési
körömbé tartozó
kéziratot, mint ha magam
szaporítanám azok
számát.**

Mindenkinek azt kívánom, hogy tudjon kiépíteni maga körül olyan családot, olyan közösséget, amelyre bármilyen körülmények között számíthat. Ez az, ami megtarthat bennünket.

(Elhangzott 2018. május 15-én, Kolozsváron, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán)

Erdélyi Krónika – tudományos ismeretterjesztés a világhálón

A négy fal között zajló konferenciák, előadások, illetve a szaklapokban publikált tanulmányok által közvetített tudományos eredmények nem feltétlenül jutnak el a nagyközönséghez, vagy ha mégis, akkor sem közérthető formában.

Erdély első történelmi portálja, az *Erdélyi Krónika* (www.erdelyikronika.net) 2017 januárjában kezdte meg működését. Az elképzeléseknek megfelelően sikerült létrehozni egy olyan digitális felületet, amely a laikus közönség számára rendszeresen közöl tudományszerűsítő és ismeretterjesztő írásokat Erdély történelmi múltjáról.¹ A modern technológia nyújtotta lehetőségeket kihasználva a portál által közvetített tartalom azokhoz az olvasókhöz is eljut, akikhez a nyomtatott kiadványok nem, ezáltal pedig sokkal szélesebb körben népszerűsíthető a különböző erdélyi közösségek, városok és régiók történelme, mint korábban bármikor.

Jelen írás célja bemutatni az *Erdélyi Krónika* történelmi portál szerkezeti felépítését, partneri kapcsolatait, összegezni a tavalyi év (2017) statisztikai eredményeit, ismertetni a digitális ismeretterjesztés jelentőségét, az erdélyi történelmi ismeretterjesztés egyes problémáit, valamint a közösségi média szerepét az ismeretterjesztés területén belül.

Miért szükséges a digitális ismeretterjesztés?

Erre a kérdésre a válasz meglehetősen sokrétű, de kezdjük a legfontosabbal: a történelem, a múlt megismerése nem korlátozódhat egy zárt történelmi rétegre. A négy fal között zajló konferenciák, előadások, illetve a szaklapokban publikált tanulmányok által közvetített tudományos eredmények nem feltétlenül jutnak el a nagyközönséghez, vagy ha mégis, akkor sem közérthető formában. Történelmünk megismerésének és az információ szakszerű továbbadásának társadalmi haszna megkérdőjelezhetetlen, éppen ezért nagy felelőtlenség lenne szemet hunyni afölött, hogy a kutatások eredményei

mindössze egy szűk réteg számára elérhetőek. A történészek és a laikus közönség között tátongó szakadék már így is túl nagy, ha pedig meg szeretnénk előzni, hogy a jövő nemzedékei téveszméken nőjenek fel, akkor szükség van a szakmai–laikus dialógusra. Ennek egyik legmegfelelőbb kommunikációs csatornája – a statisztikai mutatókat nézve² – a világháló.

Más történészek is felfedezték a tudományos jellegű tartalmak digitális térben történő terjesztésének fontosságát. Fónagy Zoltán,³ az MTA BTK Történettudományi Intézet főmunkatársa a következőképpen fogalmazott az online ismeretterjesztésről: „Történészként ezáltal azokkal is megosztjuk a tudásunkat, akik végső soron »eltartanak« bennünket azért, hogy a közösségünk múltját feltárjuk és megismerjük.”⁴ Vagyis a történészeknek nemcsak az intézményük, munkáltatójuk vagy a szakmabeliek felé van kötelezettségük, hanem a közösségük felé is; a különböző digitális platformok (blog, vlog, honlap, portál) pedig segítenek abban, hogy a tartalmak szélesebb közönséghez is eljussanak. Fónagy Zoltán ugyanakkor azt is hozzáteszi, hogy „egy ilyen felület – jelen esetben a *Mindennapok története* című történelmi blogról van szó – nem jelent nagy törést az ismeretterjesztés korábbi médiumaihoz képest, pusztán csak kibővültek a lehetőségeink.”⁵ Ezzel ugyanakkor azt mondja, hogy a hagyományosnak tekinthető orgánusok – újságok, hetilapok, magazinok – továbbra is jelentős szerepet játszanak az ismeretterjesztés területén. Ez részben igaz is, hiszen a társadalmon belül mindig volt/van/lehet egy olyan réteg, amely – akármennyire is hódítson a digitális média – továbbra is a minőségi, szépen kivitelezett nyomtatott kiadványok fogyasztója marad.⁶

A társadalomnak viszont van egy olyan rétege is, amely nagyrészt

online tartalmakat fogyaszt.⁷ A társadalom ezen rétegéhez csak úgy jut el a tudományos alapú, hiteles ismeretterjesztés, ha a történészszakmán belül megtörténik a digitális átállás. Ebben az esetben az átállás kizárólag az ismeretterjesztésre vonatkozik, és nem jelenti a nyomtatott kiadványok teljes elhagyását – a két platform tökéletesen megfér egymás mellett. Az azonban kiemelten fontos, hogy a két médiafelület hasonló odafigyelést kapjon a történészszakmától. Sőt kijelenthető, hogy a digitális felületen történő ismeretterjesztésre nagyobb hangsúlyt kellene fektetnünk, ugyanis a digitális térben elszaporodó „alternatív”, áltörténelmet hirdető portálok komoly problémákat okozhatnak, ha nincs olyan szakmai felület, amely hatékonyan tudná ellensúlyozni ezeket. Az ilyen portálok minden tudományos-ságot nélkülözve terjesztik a hiteltelen, félrevezető történelmi hiedelmeket, továbbá előszeretettel bélyegzik meg a szakmabelieket, olyan pejoratív konnotációjú jelzőkkel, amelyek bizonyos – jól körülhatárolható körökben – képesek negatív reakciók kiváltására. Nem szabadna hagyni, hogy az ehhez hasonló dilettáns oldalak teljesen kiszármasszák a világhálót, és megtévesztő tartalmakkal mételegessék a laikusok tömegeit. A szakma már így is jelentős lemaradásban van – az elért médiafogyasztók számát tekintve – hozzájuk képest, és ha továbbra is a digitális elzárkózást választja, akkor a nagyközönség számára rövid időn belül – mi több, már most is vannak erre utaló jelek – az áltörténelmi hiedelmek válnak ténnyé, és a tudományos, szakmai ismeretek lesznek hiteltelenné, ennek pedig hosszú távon nagyon káros társadalmi következményeivel számolhatunk. Ezért mindenképpen vállalni kell az egyszerű és közhíros nyelven közölt, de a szakmaiság igényének megfelelő széles körű – elsősorban digitális – ismeretterjesztés feladatát.

Erdélyben csupán helyi szinten működik az ismeretterjesztés – ha egyáltalán működik –, és leginkább a helyi napilapok hasábjairól lehet megtudni egy-két helytörténeti érdekességet. Természetesen van olyan tudományos intézmény, amely felvállalta és megszervezte a közössége történelmi múltjának ismeretterjesztését. Ilyen például a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum, amelynek munkatársai évek óta magas színvonalú, igényes és gazdagon illusztrált történelmi folyóiratot⁸ szerkesztenek. Azonban az ehhez hasonló kezdeményezés ritka – elsősorban

az anyagi nehézségek miatt. A legtöbb intézmény csupán évkönyvet ad ki, amely mind formailag, mind pedig tartalmilag és szerkezetileg messze áll az ismeretterjesztő jellegű kiadványoktól. Emellett az is megfigyelhető, hogy az Erdély-szerte megrendezendő történelmi előadások nagy része nem fókuszál konkrétan Erdély történelmére – kivéve, ha a fejedelemség kora az előadás fő témája –, hanem ez a legtöbb esetben Magyarország történelmébe ágyazva kerül említésre. Itt tehát elsősorban az a gond, hogy az előadások többsége csupán a nagyobb történelmi folyamatok kontextusába helyezve mutatja be Erdélyt – értelemszerűen, ha olyan a téma –, és kevés az olyan előadás, amely konkrétan a régió történelmének egy-egy részletére összpontosítana. Ez egyrészt azért érthető, mert nincs túl sok, Erdély történelmét célzó kutatás, másrészt pedig azért, mert egy előadássorozat számára a bővebb témák nagyobb közönséget hozhatnak, mint például egy Segesvár felekezeti összetételét tárgyaló történelmi előadás. Természetesen vannak kivételek, ilyen például az ideai Szacsvey Akadémia, ahol erdélyi és magyarországi történészek erdélyi témákon keresztül mutatják be az elmúlt 100 év eseményeit.⁹

... a távolságtartó és szkeptikus aggályokat szükséges oldani, és a nyilvánosság igényére kell irányítani a figyelmet, arra, hogy a történelem hiteles ismertetése társadalmi felelősség.

De kikből áll a közönség, és általában hol kerülnek megrendezésre az előadások? Sajnos azt kell mondanunk, hogy nem a fiatalok alkotják a résztvevők többségét, és az idősebbek közül is nagyrészt ugyanaz a társaság jelenik meg alkalomról alkalomra. Az előadások jelentős része Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Nagyváradon és néhány székelyföldi városban zajlik. Brassó, Nagybánya, Temesvár, Arad vagy Zilah közössége számára – az iskolapadot leszámítva – kevés lehetőség adódik arra, hogy bármilyen kapcsolatba kerüljön a városa, vidéke, régiója történelmével. Pedig igény van rá, hiszen nemrég

Benkő Levente történész az *Erdélyi Figyelő* műsorában – pont a fent említett Szacsvey Akadémia kapcsán – arról beszélt, hogy a nagybányai közönség jelezte, őket is érdekli az előadássorozat.¹⁰

Az erdélyi iskolai történelemtanítás sem jelent megoldást, főleg, ha azt vesszük figyelembe, hogy milyen csekély óraszámban és a magyarságtörténet tananyagába sűrítve oktatják Erdély történelmét. Az idősebb nemzedékek számára sem volt kedvezőbb a helyzet. Ők a kommunizmus időszakában nőttek fel, és a Román Kommunista Párt oktatáspolitikusai értelemszerűen nem az objektív megközelítést tartották elsődleges szempontjuknak, hanem az ideológiával és propagandával átszótt oktatást, amelyben Erdély magyar vonatkozású múltja teljesen háttérbe szorult.

Összegezve a problémákat, meg kell állapítanunk: nem létezik egy erdélyi lefedettségű történelmi ismeretterjesztő folyóirat/magazin, sőt még helyi szinten sincs ilyen – a *Lustra* kivételével. Ennek egyik oka, hogy az intézmények többsége nem rendelkezik megfelelő anyagi háttérrel ahhoz, hogy elindítson és fenntartsa ilyet. Ebből kifolyólag nincs olyan kommunikációs csatorna, fórum, amely kapcsolatot teremtene a szakma és az – elsősorban online tartalmakat fogyasztó – nagyközönség között. Mindezek mellett a történészek egy részére jellemző a bezárkózás, a nem szakmabeli nagyközönséggel folytatott dialógus hiánya. Ugyanakkor, mint említettük, alacsony óraszámokban oktatják Erdély történelmét, miközben a világhálón egyre több áltudományos oldal jelenik meg.

Az *Erdélyi Krónika* történelmi portál ezen problémák áthidalása és a hiányok betöltése céljából jött létre. A kialakított platform és közösségi háló olyan fórumot teremt, ahol a szakma közvetlen kapcsolatba kerülhet a közönséggel, valamint a digitális felület biztosítja, hogy a lap tartalma mindenki számára díjmentesen elérhetővé váljon.

A következő lépésben a távolságtartó és szkeptikus aggályokat szükséges oldani, és a nyilvánosság igényére kell irányítani a figyelmet, arra, hogy a történelem hiteles ismertetése társadalmi felelősség. A befelől fordulás, az elszigetelődés nem képes feloldani a társadalom téveszméken és hiedelmeken nyugvó történelemszemléletét. Természetesen a csúsztatásokon alapuló történelemszemléletet rövid távon nem lehet átalakítani, hanem csak akkor van esély a változtatásra, ha a szakma folyamatosan kommunikál a közönséggel.

Szerkezeti felépítés

Mivel a portál elsősorban a nagyközönség számára készült, a lap szerkezeti felépítésénél a legfontosabb szempont az átláthatóság volt. Ennek megfelelően van egy korszak szerinti felosztás, amely a hagyományos értelemben vett történelmi korszakokat¹¹ csoportosítja – ókor, középkor, újkor, jelenkor –, és van egy tematikus felosztás, amelyen belül a fontosabb „topik” rovatok közül lehet válogatni: politika, gazdaság, társadalom, sajtótörténet, várostörténet, egyháztörténet, művészettörténet, portré – ez utóbbi a portál navigációs menüjében külön kiemelésre került.

A *Könyvjelző* rovat történelmi témájú könyvekről készült recenziókat foglal magában. A rovat nem rendelkezik konkrétan meghatározott ütemezési idővel, így általában dátumtól függetlenül jelentkezik. Mivel a rovat leginkább a szakmának szól, a legtöbb esetben a már megjelent recenziók kerültek ide. Hamarosan megjelennek kisebb terjedelmű ismertetőik is, amelyek célzottan a nagyközönség számára készülnek, és itt inkább a kötet bemutatásán, népszerűsítésén lesz a hangsúly, kevésbé éleződik majd ki a kritikai szempont.

A *Villámkérdések történészeknek* című rovat célja, hogy a történészeket röviden és tömören, személyes kérdések révén – a szakmaitól eltérő nézőpontból – mutassa be az olvasóknak és a pályatársaknak, akik így jobban megismerhetik az embert a hivatás mögött. A rovat azért kiemelt jelentőségű, mert megközelítésmódja egyedi és teljesen új.¹² A kérdéseket egy kérdőívhez hasonló módon strukturáltuk. Természetesen a legtöbb kérdés a történelemhez áll közel, de vannak a kultúrával és a művészettel kapcsolatos témák is.

A *Képkocka* rovat, amint arra a neve is utal, történelmi filmekről és sorozatokról készült, rövid ismertetőket tartalmaz. Itt nemcsak a legújabb filmekről lehet olvasni, hanem rengeteg régi, talán feledésbe merült, értékes film is újra terítékre kerül.¹³ Ezek mellett indult egy társadalomtörténeti és egy művészettörténeti rovat, valamint előkészületben van egy hadtörténeti rovat is.

Az oldaldoboz menüjéhez tartozik a *Heti Szemle* nevű rovat, amely a portál archívumából szemléz ki egy-egy cikket hetente. Ez azért fontos, mert így újra megoszthatóvá és láthatóvá válnak a korábban publikált cikkek. Így nemcsak az elérések számát lehet növelni, hanem az olvasókéét is, hiszen egy cikk a megosztása után nem feltétlenül jut el a portál összes követőjéhez. A *Heti Szemle* lehetőséget ad arra, hogy az archívumból

kiemelt cikk több olvasóhoz is eljusson. A módszer nem új keletű: számos nyugati magazin folyamatosan újra megosztja a régebbi cikkeit. A *Heti Szemle* alatt van egy hónapokra bontott archívum, továbbá egy a legutóbbi és egy a legnépszerűbb cikkeket tartalmazó modul.

Az elmúlt tíz évben az olvasási szokások, trendek – a digitális technológia erőteljes fejlődésének következtében – nagymértékben átalakultak, és továbbra is folyamatos változásban vannak. Mindezeket figyelembe véve elengedhetetlen, hogy a portál szerkezeti felépítése rugalmas legyen, és bármikor tudjon alkalmazkodni az új viszonyokhoz, olvasói igényekhez. A jelenkori online ismeretterjesztés sikerének kulcsa alapvetően a rövid, olvasmányos, könnyen értelmezhető és lényegre törő stílus. A részletgazdag, száraz, nehéz nyelvezetű és terjedelmes írások elriasztják a hétköznapi olvasókat, ezért a cikkek többségénél a maximális terjedelem 10 ezer (kivételes esetekben 20 ezer) karakter. A kellemes olvasásélmény biztosítása érdekében fontos kritérium a szövegtörzs szellős szerkesztése, tördelése és a gazdag illusztrálás.

A portál dizájnya és logója többször is megváltozott, míg végül sikerült megalakítani a lap szellemiségéhez legjobban illeszkedő stílust. A fekete és a szürke árnyalatainak kombinációja visszafogott, letisztult és minimalista hatást kölcsönöz, amely nem hivalkodik, ugyanakkor nem is egyhangú. A rendszeres kísérletezésnek köszönhetően a betűtípus, a betűméret és a háttérszín is a legújabb olvasói igények és szokások szerint alakult ki. A külső formatervezésénél elsődleges követelmény volt, hogy könnyen irányítható, szellős és interaktív platform álljon az olvasók rendelkezésére. A tapadó navigációs sáv, az oldalsáv és a lábrészmodul segít a gyors eligazodásban, valamint lehetővé teszi a gördülékeny és kényelmes böngészést. Szintén kulcsfontosságú szempont volt, hogy a portál mobilszköz-kompatibilis legyen, hiszen manapsokan olvasnak tartalmakat a telefonteljesítményeikről.¹⁴ Az *Erdélyi Krónika* követői között egyelőre alacsony azok aránya, akik okostelefonról böngészik a lapot, ám számuk folyamatosan növekszik, és ezt szem előtt tartva már tavaly kiépült egy könnyed megjelenésű, egyszerűen kezelhető telefonos interfész.

A közösségi média szerepe

A közösségi média – esetünkben a Facebook – szerepe a hír- és ismeretterjesztésben megkerülhetetlen. Ez egyszerre

pozitív és negatív jelenség, hiszen a hamis, félrevezető posztok ugyanúgy terjeszthetők, mint a kiemelten fontos bejegyzések. Azonban a web 2.0¹⁵ világában a tömegkommunikáció már nem hasonlítható össze a kilencvenes évek klasszikus formájával, amikor a kommunikáció még a honlapokon közvetítve jutott el a közönséghez.¹⁶

Az *Erdélyi Krónika* esetében azért különösen fontos a Facebook, mert olvasóink többsége a közösségi média révén szerez tudomást a legfrissebb cikkekről. Ha csak azt elemezzük, hogy az *Erdélyi Krónika* felületén megjelent publikációk mekkora arányú megtekintést értek el egy Facebook-megosztáson keresztül, és mekkorát anélkül, az eredmény döbbenetes. A tavalyi adatok alapján 30 ezer olvasóból 23 ezer a Facebookon keresztül kattintott a portál által megosztott cikkekre.¹⁷ Ennek függvényében arra lehet következtetni, hogy egy jól kiépített közösségi háló hiányában értelmét veszítené az egész projekt, ugyanis nem lennének olvasók.

Mivel a követők jelentős hányada kizárólag a közösségi média révén értesül a tartalmakról, mind a portál, mind az olvasó a közösségi média kiszolgáltattja lett. A probléma nemcsak az *Erdélyi Krónika* esetében jelentkezik; ez szinte az összes olyan digitális médiafelületet érinti, amelynek tartalmát a közösségi média közvetítésével olvassák. A Pew Research Center tavaly készített egy felmérést, amelyben azt vizsgálták, hogy az amerikaiak hány százaléka használja hírforrásként a közösségi médiát. A felmérés alapján az derült ki, hogy az amerikaiak 67 százaléka a közösségi médián keresztül értesül a napi híradások legalább egy részéről. Ami még érdekesebb, hogy már az 50 év feletiek 55 százaléka, tehát több mint fele is a közösségi médiát használja elsődleges hírforrásként.¹⁸ Mondhatnánk, hogy ez csak az Egyesült Államokra vonatkozik, de nem, hisz az *Erdélyi Krónika* követőinek 77 százaléka és más erdélyi portálok követőinek is jelentős többsége a közösségi média révén kerül kapcsolatba a közzétett tartalmakkal. Egy 2015-ben – az erdélyi internetes szokásokról – készült felmérés szerint az online hírportáloknál a Facebook a legnépszerűbb hírforrás, vagyis erről a felületről értesülnek a legfrissebb hírekről, nem pedig direkt a portálokra kattintva. Tehát a korábban említett web 2.0 világa Erdélyben is tapasztalható. A felmérésből az is kiderült, hogy az erdélyi magyarok túlnyomó többsége (76 százaléka) a világhálót leggyakrabban „facebookozásra” használja.¹⁹

Tovább bonyolítja a helyzetet az időzítés tényezője, vagyis az, hogy mikor kerülnek megosztásra a bejegyzések, hiszen nem mindegy, hogy kedden vagy vasárnap, délelőtt vagy délután. De az, hogy az *Erdélyi Krónika* szerkesztősége folyamatosan elemesse követőinek Facebook-felhasználói szokásait, és az azokból szerzett eredmények alapján ütemezze a cikkek publikálását, már túl összetett és időigényes feladat volna, amelyre egyelőre nem vállalkozhatunk.

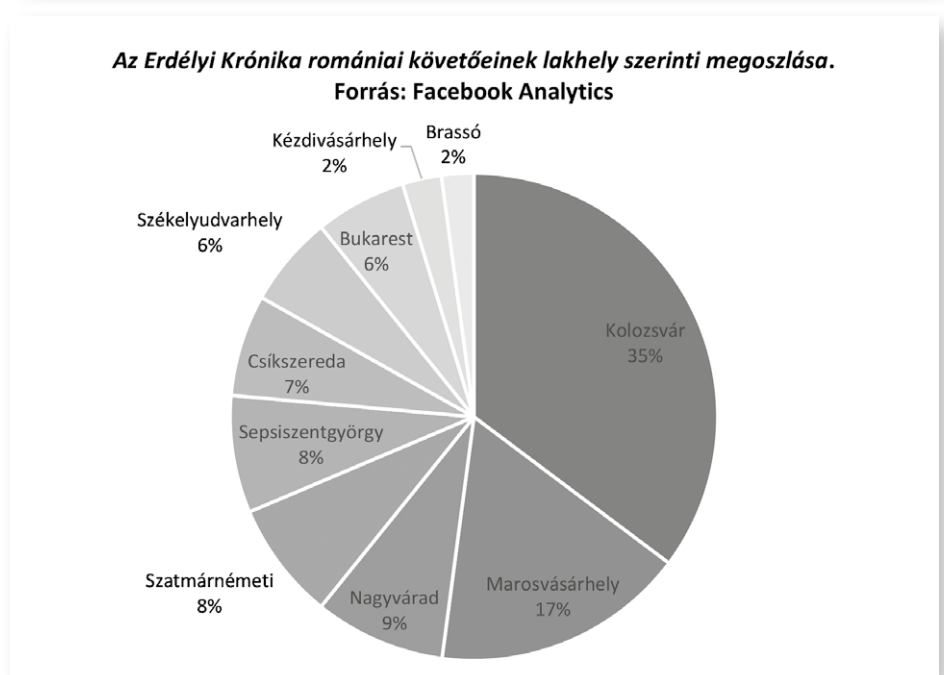
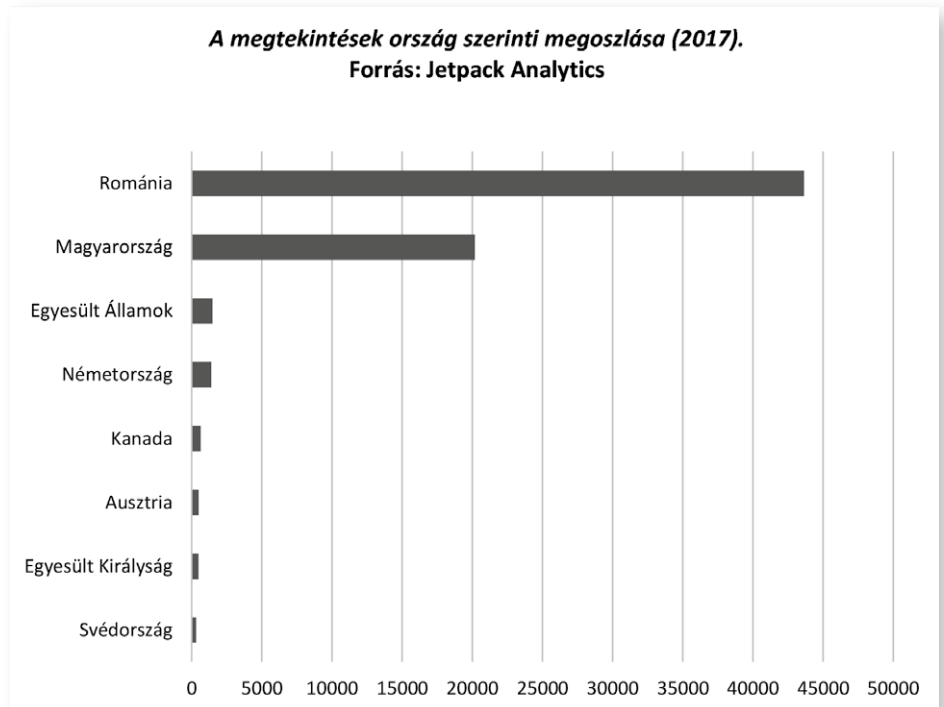
Statisztikai adatok

A portál indulása óta 205 cikk, ismertető, interjú, beszámoló és eseményfelhívás került közlésre, vagyis átlagosan hetente 4 bejegyzés. Az elején túlsúlyban voltak a kolozsvári témák, mivel induláskor az *Erdélyi Krónika* tartalmának jelentős részét a *Kolozsvári Krónika*²⁰ város történeti blog felületéről vettük át. Még mindig meglehetősen hangsúlyos a kolozsvári rész, aminek az a magyarázata, hogy erről a városról jóval több kutatás áll rendelkezésre, mint Erdély többi városáról. Ennek ellenére a lap szerkesztősége kiemelten törekszik a tartalmi kiegyensúlyozottságra, amely cél érdekében fontos, hogy felhívjuk a kevésbé jelentős városokkal, régiókkal foglalkozó kutatók, helytörténészek figyelmét az *Erdélyi Krónika* által nyújtott lehetőségekre.

A portálon közzétett legnépszerűbb cikkek (top 5) a következők: 1. T. Szabó Csaba: *Dákok, rómaiak és a székeltek esete*, 2. Bartha Zoltán: *Árva Bethlen Kata élete*, 3. Gál Zsófia: *Amit a Marianumról tudni érdemes*, 4. Fodor János: *A marosvásárhelyi „véres választások”*, 5. Bereczky Zsolt: *Kire és hogyan emlékezzenek a vásárhelyiek?* A cikkek magas olvasottsága részben a címnek, részben a tartalomnak, részben pedig a megosztás időpontjának köszönhető.

A megjelent publikációk 2017-es olvasottsági mutatói a szerkesztőség elvárásai szerint alakultak. Itt viszont hozzá kell tenni, hogy az *Erdélyi Krónika* kezdeményezése egyedülálló a térségben, tehát nincs konkurenciája, és ebből kifolyólag az olvasottsági mutatókat sem lehet mihez viszonyítani, ugyanakkor – figyelembe véve a portál jellegét – nem hasonlítható össze a hírportálok, illetve a szórakoztató vagy közösségi platformok olvasottságával sem.

A januári és februári hónapok kiemelt teljesítménye az *Erdélyi Krónika* sajtóvisszhangjának köszönhető. A következő hónapokban megfigyelhető

egyfajta stabilizálódás, majd enyhe visszaesés következik. Ez utóbbi nagyrészt a nyári vakációs időszakra volt jellemző, de a csökkenés annak is betudható, hogy a portálon megjelent publikációk száma ebben a periódusban volt a legalacsonyabb. Az őszi hónapoktól kezdődően fokozottabb növekedés volt tapasztalható, amely október környékén csúcspontot ért el, ezt követően pedig az ünnepi szezon közeledtével mérséklődött az olvasók száma. Az első két hónapot követően stabil olvasóbázis alakult ki, amely átlagosan havonta 4 ezer alkalommal böngészte a honlapot.

A megtekintések számát nagyban meghatározza, hogy a portál hány követővel rendelkezik, a publikációk milyen nap, hány órakor kerülnek megosztásra, milyen témájú az írás, és végül az is, hogy hány bejegyzés kerül fel a portálra az adott hónapban.

A statisztikai adatok alapján az elmúlt évben 30 ezer egyéni látogató összesen 70 ezer alkalommal kereste fel az oldalt. Az olvasók többsége, pontosabban 64 százaléka Romániából, 29 százaléka Magyarországról és 10 százaléka a világ többi országából böngészte az *Erdélyi Krónika*t. Olyan országokból is

rendszeresen felkeresték a lapot, mint például az Egyesült Államok, Németország, Kanada vagy Ausztria.

Településekre bontva, csak a romániai olvasókat nézve az látható, hogy a követők jelentős többségének lakhelye Kolozsvár, ezután következik Marosvásárhely, Nagyvárad és Szatmárnémeti. Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Székelyudvarhely, Kézdivásárhely és Brassó szintén benne van a top 10-ben, és ami érdekes, hogy a lista nyolcadik helyét Bukarest foglalja el.

Ha a lap követőinek Románián kívüli lakhely szerinti megoszlását nézzük, akkor egyértelműen kirajzolódik Budapest dominanciája, hiszen az itteni olvasók a határon túli követők 74 százalékát teszik ki. A magyar fővárost Debrecen és Szeged követi, 6 és 5 százalékkal. A nem magyar nyelvterületekről két nagy európai város került be a top tízbe: London és München. Mindkét város jelentős számú magyar ajkú lakossal rendelkezik, így nem meglepő, hogy az *Erdélyi Krónika* követői között található londoni és müncheni lakhellyel rendelkező olvasó.

Az ország szerinti megoszlás: a követők jelentős többsége, 77 százaléka romániai, 19 százaléka pedig magyarországi. A megmaradt, elenyésző százalékokon Németország, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok osztozik.

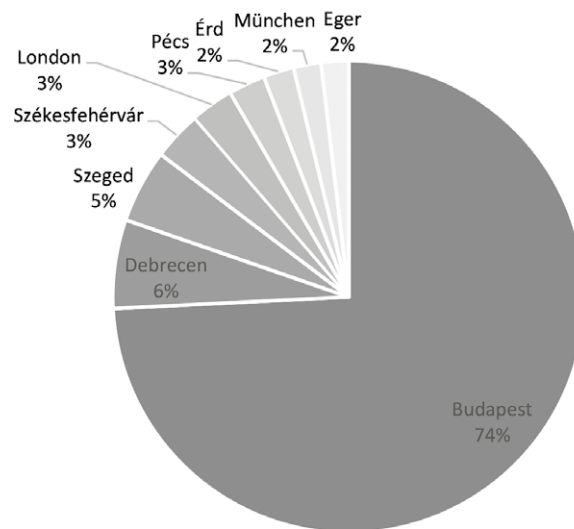
Az *Erdélyi Krónika* követőinek a nem szerinti és a kor szerinti statisztikai adataiból az látható, hogy a követők 60 százaléka nő, és 40 százaléka férfi. A kor szerinti megoszlásnál a nők körében az 55–64 év közöttiek képviselik a legnagyobb arányt (14%), míg a férfiaknál a 35–44 év közötti korosztály (9%). A férfiaknál a kor szerinti megoszlás lényegesen kiegyensúlyozottabb, mint a nőknél, ahol az idősebb generáció dominál.

Intézményes háttér, partneri kapcsolatok

Egy tudományos ismeretterjesztő portál zökkenőmentes fejlődése szempontjából rendkívül fontos az intézményes háttér és a partneri kapcsolatok. Ezen pontokat figyelembe véve az *Erdélyi Krónika* csapata 2017 során megalapította az Erdélyi Krónika Egyesületet,²¹ továbbá fontos összeköttetéseket létesített a *Művelődés* és *Korunk* folyóiratokkal,²² az *Erdélyi Magyar Televízió*val, a Kolozsvári Magyar Történelmi Intézettel,²³ valamint a Történelem Szakkollégiummal. Ez utóbbi fölöttébb öröndetes fejlemény, mivel

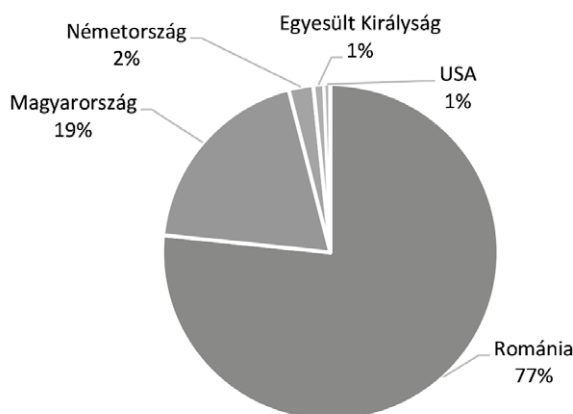
Az Erdélyi Krónika külföldi követőinek lakhely szerinti megoszlása.

Forrás: Facebook Analytics

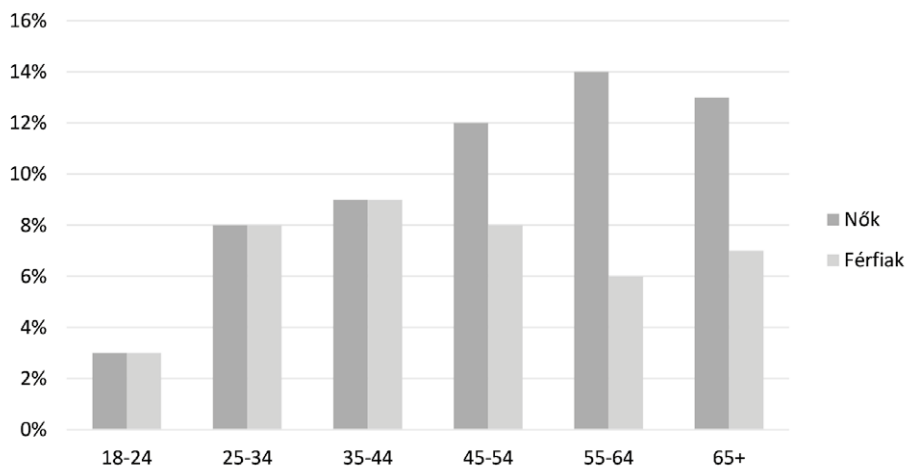
Az Erdélyi Krónika követőinek ország szerinti megoszlása (top 5).

Forrás: Facebook Analytics

Az Erdélyi Krónika követőinek kor szerinti megoszlása.

Forrás: Facebook Analytics

a BBTE Történelem és Filozófia Karán működő szakkollégium haladó gondolkodású vezetőtanárai a diákok szakmai fejlődése érdekében a portál nyújtotta publikációs lehetőségek kihasználását szorgalmazzák.

Az év legnagyobb sikere azonban kétségtelenül az volt, hogy a portált sikerült online ismeretterjesztő folyóiratként regisztrálni a Magyar Tudományos Művek Tárába.²⁴ Ez azt jelenti, hogy a honlapon megjelent cikkek hivatalos közlésnek számítanak, és felvehetők az MTMT-s publikációs jegyzékbe, továbbá pontokat érnek a magyarországi felsőoktatási, ösztöndíj- és pályázati rendszeren belül.

Összegzés

Az *Erdélyi Krónika* történelmi portál által szolgáltatott digitális platform olyan egyedülálló fórumot és információs csatornát biztosít, amelyen keresztül az erdélyi – és magyarországi – történelemszakma interaktív és közvetlen formában kommunikálhat az online tartalmakat fogyasztó társadalommal. A kezdeményezés nemcsak abban kivételes, hogy mindez a világhálón történik, hanem abban is, hogy hiánypótló. Erdélyben korábban nem létezett széleskörű – sem print, sem online – történelmi ismeretterjesztés, annak ellenére, hogy igény volt rá – ami jól kivehető a követők a számából is, amely egy év után majdnem 5 ezernél tart, és folyamatosan növekszik. Emellett lényeges kiemelni, hogy a portál publikációs lehetőséget nyújt a történészhallgatók számára is, ami jelentősen segítheti őket a szakmai fejlődésben.

A portál – azon túlmenően, hogy tájékoztat és széleskörű lefedettséget kínál – az erdélyi közösségeket is megpróbálja összekapcsolni. Ez abból a szempontból fontos, hogy az egyes közösségek ezáltal jobban megismerhetik más közösségek történelmi múltját.

Végül pedig elmondható, hogy 2017 során az *Erdélyi Krónika* számára az intézményesülés, az MTMT-s regisztráció és a szakmai berkekből érkező pozitív visszajelzések biztosítottak stabil alapot. Az ebből fakadó konzisztens fejlődés legfontosabb eredménye, hogy a portál az erdélyi történelmi ismeretterjesztés úttörője lett. A projekt továbbfejlesztése szempontjából elengedhetetlen a digitális szektor nyújtotta lehetőségek hatékony kiaknázása, a nyitottság, a rugalmasság és progresszív hozzáállás, ugyanis csak ezek által biztosítható, hogy a kitűzött céloknak megfelelően

az *Erdélyi Krónika* szintet lépjen az ismeretterjesztés és a tudománynépszerűsítés terén.

Jegyzetek

- 1 Korábban a *Transindex* hírportál keretén belül működött egyhetente jelentkező történelmi rovat, melyet Novák Csaba Zoltán történész szerkesztett.
- 2 Number of internet users worldwide from 2005 to 2017. statista.com. (<https://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/>, letöltés 2018. jan. 20.)
- 3 Fónagy Zoltán az alapítója és működtetője a népszerű *Mindennapok története* című történelmi blognak. (<http://mindennapoktortene.blog.hu/>)
- 4 Sipos Géza: *Kölcseytől a pesti kiművelt zsványokig: történészblog régmúlt mindennapokról.* (http://mta.hu/mta_hirei/kolcseytol-a-pesti-kimuvelt-zsvanyokig-torteneszblog-regmult-mindennapokrol-mindennapok-tortene-blog-fonagy-zoltan-106182, letöltés 2018. jan. 20.)
- 5 Uo.
- 6 A magazinokat nem érinti annyira a digitális média terjedése, mint a napilapokat, hiszen a magazinok mind tartalmi, mind pedig műfaji szempontból mást kínálnak, mint a napi sajtó. Sajnos erre vonatkozó erdélyi adatok nem állnak rendelkezésünkre, és csak a magyarországi magazinpiaci helyzetéből kiindulva vonhatunk le következtetéseket. (http://kreativ.hu/magazin/cikk/nagy_magazinpiaci_korkep_2016_rol, letöltés 2018. jan. 20.)
- 7 Ha azt nézzük, hogy szinte az összes nagyobb erdélyi napilapnak van online kiadása, akkor ebből arra következtethetünk, hogy folyamatosan növekszik azok száma, akik csak online tartalmakat olvasnak. Erről érdekes interjút adott Tibori Szabó Zoltán újságíró az *Erdélyi Kávéház*-nak, ahol többek közt arról beszélt, hogy a médiapiac komoly átalakulásokat megy keresztül. Lásd: *Erdélyi Kávéház: Tibori Szabó Zoltán* – 2016. április 4. (<https://www.youtube.com/watch?v=gJJAYlJiFtc>, letöltés 2018. jan. 20.)
- 8 *A Lustra* című folyóiratról van szó.
- 9 Tóth Áron: *Az erdélyi magyarság 100 éve – Történelmi roadshow.* (<https://erdelyikronika.net/2018/01/31/az-erdelyi-magyarsag-100-eve-tortenelmi-roadshow/>, letöltés 2018. jan. 31.)
- 10 *Az erdélyi magyarság 100 éve* – az előadások programja. https://www.youtube.com/watch?v=4Yj7vzp9g_4, letöltés 2018. feb. 5.)
- 11 Köztudott, hogy több vita is folyik a korszakhatárokat és -megnevezéseket illetően, valamint sok különböző álláspont létezik ezekről, azonban az *Erdélyi Krónika* szerkesztősége – tekintettel az olvasóközönségére – egyelőre a hagyományos korszakolást használja.
- 12 Lásd: *Villámkérdések történészeknek: Ablonczy Balázs.*

(<https://erdelyikronika.net/2017/10/07/villamkerdesek-torteneszeknek-ablonczy-balazs/>, letöltés 2018. jan. 20.)

- 13 Lásd: Ferenczi Szilárd: *Hidegnapok* (1966). <https://erdelyikronika.net/2017/11/23/hidegnapok-1966/>, letöltés 2018. jan. 20.); Tóth Gödri Iringó: *1945 – Török Ferenc* filmje. (<https://erdelyikronika.net/2017/11/09/1945/>, letöltés 2018. jan. 20.)
- 14 Globális szinten főleg a millenniumi generáció használja leginkább a mobilinternetet. Ennek a nemzedéknek a tagjai naponta átlagosan 185 percet interneteznek mobiltelefonjukon. Lásd: Chris Klotzbach, Lali Kesiraju: *Flurry State of Mobile 2017: With Captive Mobile Audiences*, New App Growth Stagnates. http://flurrymobile.tumblr.com/#VKI-acmTF_bc, letöltés 2018. jan. 20.); Number of internet users worldwide from 2005 to 2017. (<https://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide/>, letöltés 2018. jan. 20.)
- 15 Az elnevezés alatt a közösségi médiumok világát értjük. A web 2.0 időszakát 2004-től számoljuk. A kilencvenes évektől egészen a kétezres évek elejéig a web 1.0 korszaka volt, amelyben az internetes tömegkommunikáció még a klasszikus formában működött. Andok Mónika: *Digitális média és mindennapi élet.* Bp. 2016. 11–12.
- 16 Andok M.: i. m. 11–12.
- 17 *Erdélyi Krónika*, Jetpack Analytics 2017.
- 18 Elisa Shearer, Jeffrey Gottfried: *News Use Across Social Media Platforms 2017.* (<http://www.journalism.org/2017/09/07/news-use-across-social-media-platforms-2017/>, letöltés 2018. jan. 20.)
- 19 Változó trendek a hazai magyar médiafogyasztásban. (<http://erdelyiportal.ro/tarsadalom/valtozo-trendek-a-hazai-magyar-mediafogyasztasban>, letöltés 2018. feb. 5.)
- 20 *A Kolozsvári Krónikát* Fazakas László és Ferenczi Szilárd működteti. A blog elsődleges célja, hogy összegyűjtse azokat az írásokat, képeket, illusztrációkat és linkeket, amelyek Kolozsvár történelmi múltjához köthetőek, ezáltal létrehozva egy olyan internetes felületet, amely hasznos segédletként szolgálhatja a város történelmi kutató történészeket és egyetemi hallgatókat. Továbbá fontos, hogy a blog a szélesebb olvasóközönségnek is betekintést nyújtson a kincses város egykori életébe. <http://kolozsvari-kronika.blog.hu/>
- 21 Alapítók: Fazakas László, Ferenczi Szilárd, Fodor János, Gál Zsófia. Elnök: Fodor János. Alelnök: Fazakas László, Ferenczi Szilárd. Titkár: Gál Zsófia. Székhely: 400486 Kolozsvár, Solyom utca, 24/A szám. Elérhetőség: erdelyikronika@gmail.com, fazakaslaszlo@yahoo.com.
- 22 A folyóiratokkal kötött partneri kapcsolat lényege, hogy az *Erdélyi Krónika* átveheti a *Korunkban* és a *Művelődésben* publikált történelmi cikkeket, tanulmányokat és recenziókat.
- 23 Az *Erdélyi Krónika* a Kolozsvári Magyar Történelmi Intézet honlapján: kmti.hiphu.ubbcluj.ro/hasznos_linkek.
- 24 Az *Erdélyi Krónika* oldala az MTMT honlapján: www.mtmt.hu/erdelyi-krnika.

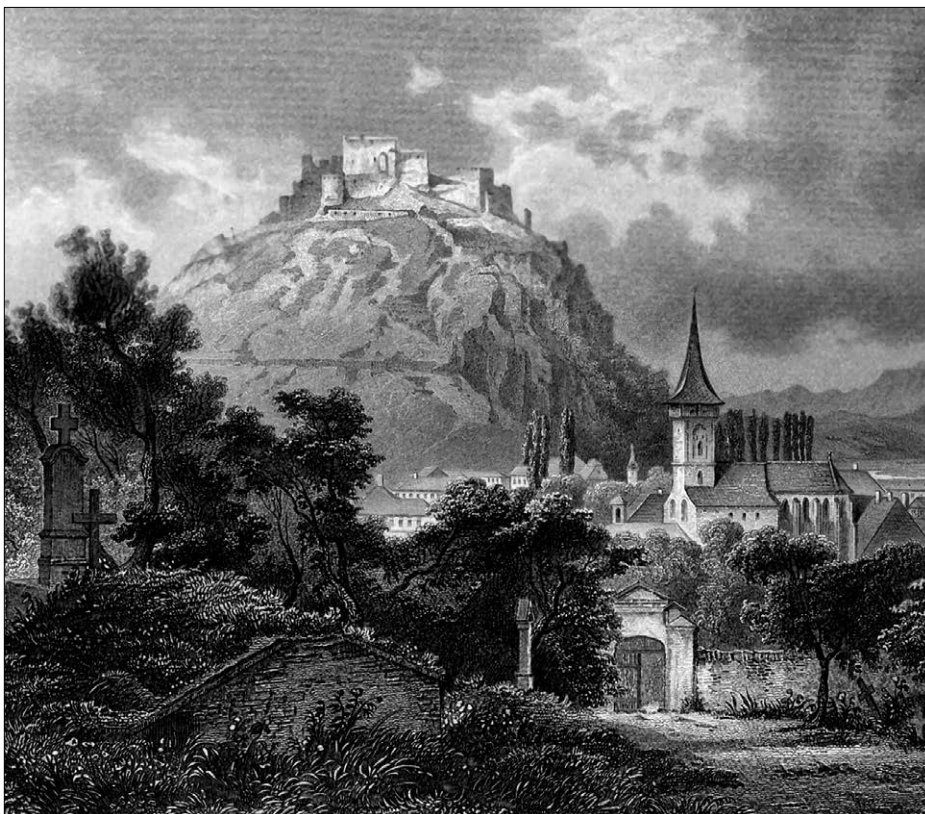
Süli Attila

A dévai vár 1848–49-ben

ADéva város feletti Várhegyen (250 m) az ókorban a dákok, majd a rómaiak is emeltek erődítményt, amely őrtoronyként funkcionált. Az Árpád-kori várat a mongolok lerombolták, majd a tatárjárás után IV. Béla újraépítette. 1302-től az erdélyi alvajdák székhelye, a 14. században a Hunyadiak birtoka, később pedig a Szapolyai, Perényi családok tulajdona volt. Itt raboskodott és hunyt el Dávid Ferenc unitárius püspök. 1717 és 1719 között Stephan von Steinville gróf tábornok, erdélyi főhadparancsnok megerősítette a vaubani erődépítéset elvei alapján. A 18. század derekától katonai jelentősége csökkent, 1773-ban, II. József császár látogatásakor fél század katona és néhány tüzér állomásozott itt. 1817-ban az átutazó I. Ferenc császár restaurálást rendelt el, ami 12 évig tartott. Czetz János honvédtábornok munkája szerint 1844-ben rendbe hozták a falakat.¹

1826-ból két ábrázolás maradt fenn. Az első tervrajz közepén, a hegy tetején a vár, várfal, külső kapu, alatta a hegy lábánál: földerődítmények, őrház, parancsnoki lakás, élelmezési raktár, gyakorló tér helyezkedik el. A térkép ábrázolja Déva város helyénél az Aradi és Bánáti utakat. A 2. felvételen jól látszik, hogy a várba meredek kaptatón át vezet az út, ez a Várhegyet a Szárhegy észak-keleti nyúlványával köti össze. Ide Déváról a Sváb utcából és az Aradi utcából vezetett út. A Várhegyhez csatlakozik: Alsó-Kapu (vízszintes fedésű boltozatos átjáró), belső oldalához csatlakozik a külső várfal (anyaga gyenge, lakosok elhordták építkezésekhez a köveket). A vár észak-keleti szegleténél külső várfal (vízszintesen vonul el a vár déli oldala előtt), dél-nyugati szegleténél szegletes bástya, mellette egy boltozatos, pincyszerű helység, a tüzésrés és az ágyúk számára.²

Az Árpád-kori várat a mongolok lerombolták, majd a tatárjárás után IV. Béla újraépítette. 1302-től az erdélyi alvajdák székhelye, a 14. században a Hunyadiak birtoka, később pedig a Szapolyai, Perényi családok tulajdona volt.

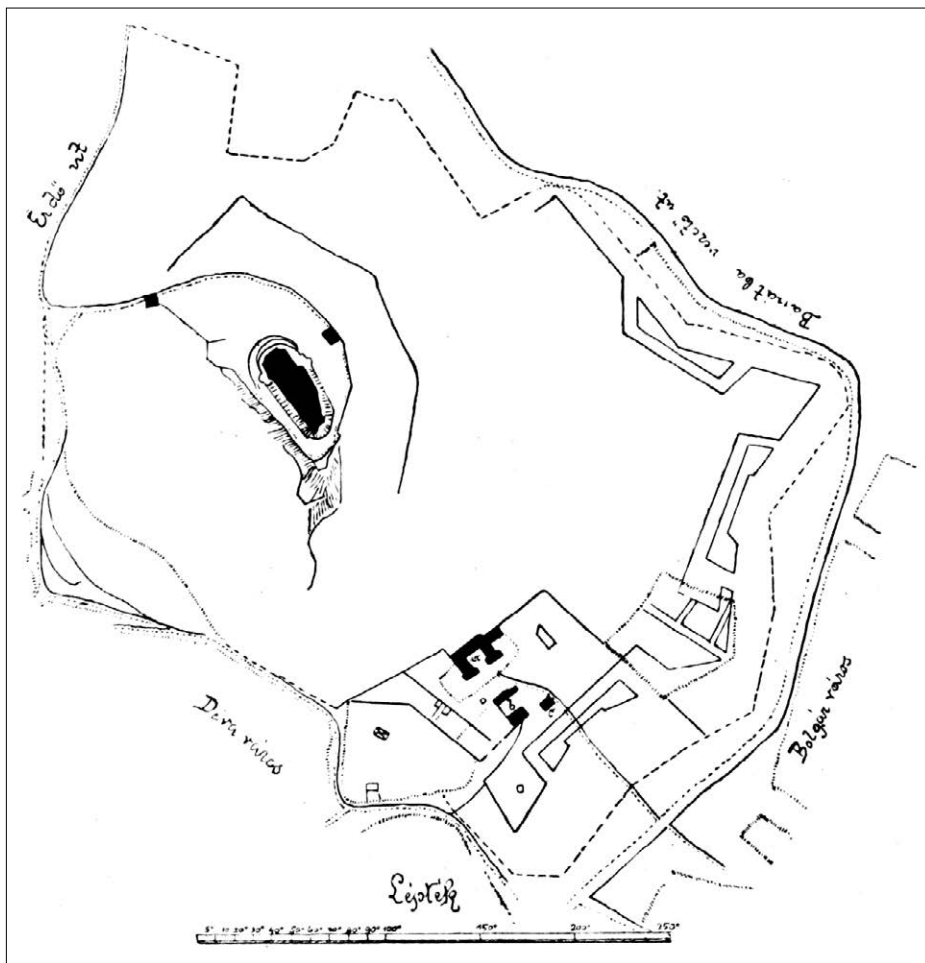
Hunyad megye 1848-ban

Hunyad megye 1848–1849. évi története a forradalom és szabadságharc történetének feldolgozatlan fejezetét képezi. Pedig a törvényhatóság csekély magyarsága emberfeletti teljesítménnyel járult hozzá Erdély önvédelmi harcához. A megye lakosságának többsége román nemzetiségű volt, csak az öt mezővárosában élt jelentősebb magyar lakosság. A területébe beékelődött Szászvárosszékből a német elem is számottevő volt. A törvényhatóság a 16. (I. román) határőrezred hadkiegészítési bázisához tartozott, ez az alakulat a nevéből fakadóan zömmel román határőrökből állt. Ez alól kivételt csak a rákosdi székhelyű százada képezett, amelyet túlnyomórészt a Vajdahunyad környéki magyar falvak lakosaiból állítottak ki. Az ezred, amelynek székhelye a Szebenszékhez tartozó Orlát volt, a magyar kormánnyal kezdetektől fogva ellenséges volt. Ennek elsődleges oka az lehetett, hogy a román határőrök a jobbágyokkal szemben élvezett adómentességüket és egyéb immunitásukat féltették Magyarországtól és Erdély uniójától. Bár az ezrednek az uralkodói döntés értelmében egy zászlóalj a Délvidékre kellett volna indítani a szerb felkelők ellenében, ennek mozgósítása az egész nyár folyamán elhúzódott, szeptemberben pedig a megváltozott politikai helyzetben nem került rá sor. A 11. (Székely) huszárezrednek is volt a megyében egy román kiegészítésű szakasza, ennek a székhelye Dobra volt.

1848 tavaszától kezdődött meg a dévai, majd a megyei magyar nemzetőrségek szervezése. A dévai alakulat 200 kovás puskát kapott Gyulafehérvárról.

A törvényhatóság élén 1848 márciusában az erősen aulikus érzelmű Nopcsa László báró, főispán állt, aki a nagyfejedelemség konzervatív pártjának vezéralakja is volt. 1848 nyarán a vármegye élére Kun Gotthárd gróf, liberális politikus került, aki a későbbiek folyamán a megyei nemzetőrség, illetve a honvédség szervezésében meghatározó szerepet játszott.

1848 tavaszától kezdődött meg a dévai, majd a megyei magyar nemzetőrségek szervezése. A dévai alakulat 200 kovás puskát kapott Gyulafehérvárról, a többi

A dévai vár térképe 1826-ban

nemzetőrség polgári lőfegyverekkel, vagy hidegfegyverrel volt ellátva. A megyei nemzetőrség létszáma a nyáron 856 fő volt.

Szintén 1848 nyarán kezdődött meg egy honvédszászlóalj szervezése Déva székhellyel, az utóbbiból azonban csak két század alakult meg. Parancsnoka Székely Elek százados volt.

A 16. (I. román) határőrezred rákosdi székhelyű százada, amely többségében magyarokból állt, már 1848 tavaszától kérte, hogy alakuljanak át nemzetőrséggé, az ezrednek csak ez a százada maradt lojális a magyar kormányzatához.

1848. augusztus 27-én az 16. (I. román) határőrezred gyűlést tartott, amelyen kimondták, hogy az osztrák császári kormány alá vetik magukat, az unió ellen pedig óvást emelnek a román nemzet nevében. A szeptember 10-én Orláton tartott gyűlésen pedig az összmönarchia mellett tettek hitet. Joseph Riebel őrnagy, az ezred megbízott parancsnoka a határőröket és felkelőket Orlátra rendelte.

Ebben a kiélezett helyzetben a Hunyad megyei nemzetőrség részére kiutalt fegyverek átadását a gyulafehérvári

parancsnok természetesen megtagadta, így a főispán Vay Miklós báró, erdélyi királyi biztostól kért segítséget.

A rákosdi század október elején egyesült a vajdahunyadi nemzetőrséggel, és összecsaptak a román határőrökkel és felkelőkkel. Az ügy előzménye az volt, hogy a rákosdiak a századparancsnokukat, Ioan Runkan kapitányt vasra verték és Várad Dániel tanító vezetésével szembefordultak Riebel őrnaggyal, zászlóaljparancsnokkal. Az utóbbi egy zászlóalj határőrt és egy század könnyűlovas vezényelt ellenük. A rákosdiak megsegítésére a főispán a dévai nemzetőröket és honvédeket vezényelte, de az otthonaikat és szeretetteiket féltő nemzetőrök Papfalvánál visszafordultak, így a rákosdiak kapituláltak.

A hátszegi zászlóalj október 10-én nyílt felkelés útjára lépett, együttműködve a gyulafehérvári várőrséggel, más soralakulatokkal, a szászvárosi nemzetőrséggel és a román felkelőkkel. Déva felé a főispán jelentése szerint 4000 sorkatona és 30 ezer román felkelő közeledett, míg a város véderejét mindössze 270 fegyveres honvéd és 64 huszár a 2. (Hannover) ezredből képezte. Riebel a küldöttje által a várost

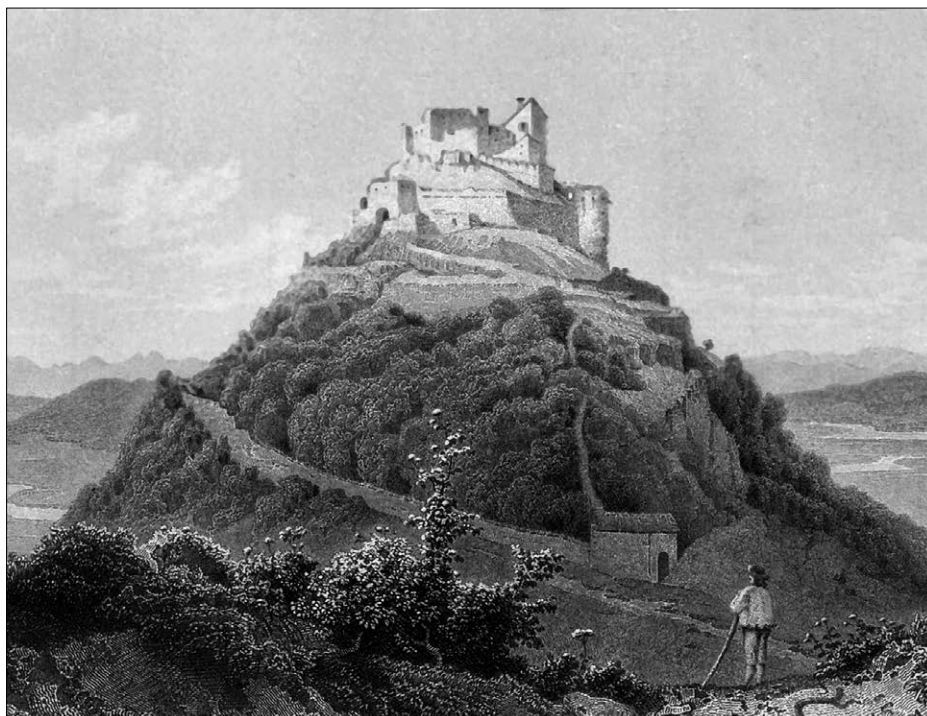
megadásra szólította fel, a főispán a további ellenállást reménytelennek ítélte. A megyei közigazgatás lényegében megszűnt, a lefegyverzés elkerülése végett a főispán a Magyarországra történő kivonulás mellett döntött. A dévai honvédek Krassó megye felé indultak, hozzájuk csatlakozott Kiss Sándor alszázados fél század, főként románokból álló huszárral. Az utóbbiak azonban „bár szerették kapitányukat” Zám községnél visszafordultak Dobrára és a továbbiakban az erdélyi császári hadtest kötelékében harcoltak.³

Déva vára a szabadságharcban

A Maros völgyének elfoglalása, amely a bánáti császári-királyi csapatokkal való összeköttetést biztosításának záloga, kiemelt fontosságú volt a császári-királyi hadvezetés számára. Így a dévai vár stratégiai jelentősége is felértékelődött, őrséget helyeztek el benne a 16. (1. román) határezred állományából és némi tüzérséggel is ellátták. Parancsnoka a fentebb már említett Runkan százados lett. A várőrség többnyire passzív volt, egészen addig, amíg a Nagyszeben sikertelen ostromából visszavonuló József Bem vezérőrnagy, az erdélyi magyar hadsereg parancsnoka 1849. február elején Dévához érkezett. Issekutz Antal későbbi dévai polgármester visszaemlékezése szerint az őrség elhagyta az erődítményt, csak egy káplár maradt hátra, a vár csak azért nem került magyar kézre, mert a magyar parancsnok nem akart ilyen jelentéktelen „váracskával” foglalkozni. Ugyanakkor az erődítmény környékét a császári-királyi műszaki katonák aláaknázták.⁴

„Nem hivatalos jelentésből, de hírből itt úgy tudatik, hogy azt a nyomorú dévai várviskót még mindeddig el nem foglaltuk.”

Más forrásaink szerint azonban ez nem így történt. Csizsér Gábor, a 15. Mátyás huszárezred katonája így emlékezett az eseményről: „Én is odamentem. Déva várában akkor még osztrák őrség volt, mely nem egyszer lődözött ágyúival ránk. Én itt nem tehettem szert lóra, azért a pár napi ott időzés után megérkezett ágyúkkal és segélycsapattal a nagyon szorongatott br. Kemény

Farkas erősítésére visszasiető Bem csapatával én is fölfelé indultam, csak újranyalogszerrel.”⁵ Imreh Sándor szintén Mátyás-huszárral ellenben az alábbiak szerint elevenítette fel a történeteket: „A Déva felett uralkodó magaslaton akkor még épségben állt a kicsi, de erős vár, mint egy sasfészék. Egy félszázad oláh határőr katoná tartotta azt megállva egy főhadnagy parancsnoksága alatt. Békésen viselték magukat, nem lődöztek le a városba reánk, pedig azt nagyon könnyen megtehették volna. Úgy lehet azért viselték magukat békésen, hogy mi is békét hagyjunk nekik. Nem is háborgattuk őket.”⁶ Végül Fekete Ferenc Mátyás huszárral sorait idézzük fel: „Dévára érkeztünk, hol a magyarság a szászvárosihoz hasonló örömmel fogadott. A közelebbi időben a dévai kicsiny vár, mely egy, a többi hegyektől szinte különvált s csak egy kis nyak által összekapcsolt hegy csúcsán áll, megerősített és császári katonák védelmezik. Ekkor egy százados és 70–80 gránizer oláh védelmezte elég munitióval és 3 ágyúval. Nem is próbáltuk bevételezt, mert kár lett volna érte embereinket és munitiókat fogyasztani.”⁷

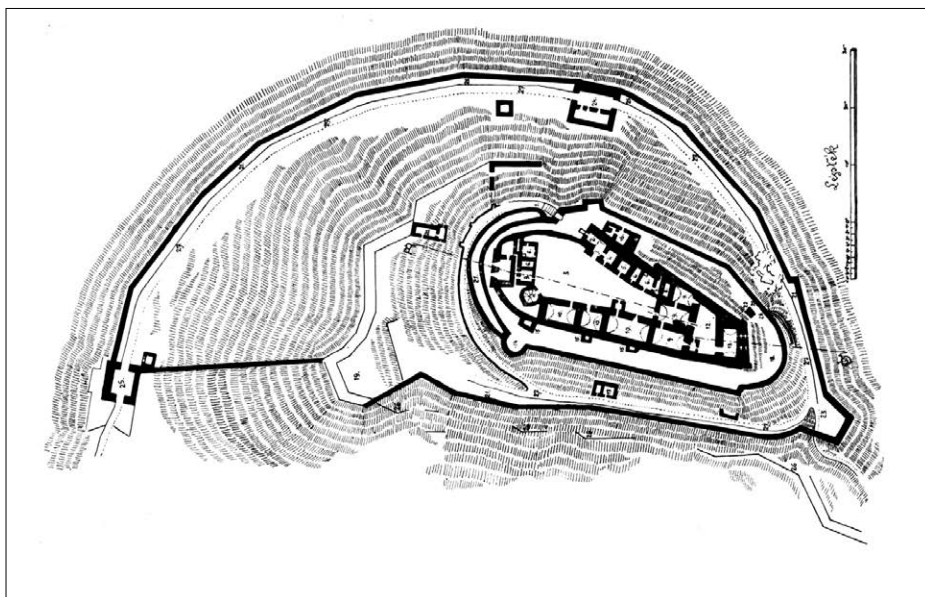
Vagyis Déva nem kapitulált, az ostromához pedig – már amennyiben a magyar hadvezetésnek ekkor egyáltalában voltak ilyen tervei – ostromágyúkra lett volna szükség, amelyekkel Bem nem rendelkezett. A magyar haderő rövidesen elvonult a térségből.

A dévai vár 1849. április közepén került a magyar hadvezetés figyelmének fókuszába. Március 21-re Erdély

felszabadult, csak a gyulafehérvári és dévai erődök, valamint a román felkelők által ellenőrzött Erdélyi-érchegység maradt ellenséges kézen. Bem – a Kossuth Lajosnak tett korábbi ígérete alapján – a Délvidékre vonult ki, hogy részt vegyen az országrész visszafoglalásában. A mintegy 10 000 főből álló, 31 löveggel rendelkező támadó sereg azonban már útközben megfogyott: Bem Déva ostromára és a térség pacifikálására 2000 embert hagyott hátra, maga pedig rövidesen a Bánság felé vonult. Csány László teljhatalmú erdélyi országos biztos az április 21-én Kossuthhoz írt levelében keserűen jegyezte meg: „Nem hivatalos jelentésből, de hírből itt úgy tudatik, hogy azt a nyomorú dévai várviskót még mindeddig el nem foglaltuk.”⁸

A vár ostromához 1849. április 27-én fogott neki Forró Elek ezredes, a hátszegegi hadosztály parancsnoka. Tevékenységét azonban több tényező is nehezítette. Először is a körülményekhez alig 500 katonája volt, így a vár egyik oldala mindvégig fedezetlen maradt. Másodszor pedig nem rendelkezett ostromlöveggel. Forró ugyan tízfutó gránátokat igényelt Nagyszebenből, erre azonban választ nem kapott, ennek hiányában viszont nem ígérhetett gyors sikert.⁹

Magáról a körülményről Bíró Sámuel aranyosrákosi Mátyás huszárral az alábbiak szerint emlékezett: „Ez a vár azelőtt oly erős bévehetetlen volt, hogy azt ostrommal bévenni nem lehetett, csak éhséggel, ha önként megadta magát. – Történt ez pedig azelőtt kevés

A vár földszinti alaprajza a 19. században

idővel, hogy 150 rázt és német katona volt a várban fenn, a magyarok elég darab ideig ostromolták minden felől, de nem véhették be. – Volt ennek a várnak egy alagútja a föld alatt – ezt én magam is láttam, mert azelőtt kétszer jártunk a leomlás előtt ott szállásba a városban és akkor megtekintettem a csiga utat, a kaszárnyát, a kutat tele esővízzel. – Volt a várhegy tövében egy profiánt ház¹⁰, az alagút oda szolgált le, volt egy német profont sütő, és a legényei is többnyire németek és rázok voltak, és a profontnak nagy részét mind az alagúton hordták fel éjszakának idején addig, míg nem egyszer a profont sütők összevesztek és kijött egy profont sütő legény és elárulta a dolgot, így mentek nyomára oztán a nagy csalfaságnak, 6 fegyveres legényt állítottak az ajtóra az alagúthoz, a rázok nem tudván a politikát, jöttek bátran az ajtóra, hogy vigyék a profontot, de már többet nem boldogultak, akik elől jöttek elcsípték, a többiek felfutottak a várba örömhírt mondani. – Nem telt belé két-három nap, a várparancsnok leküldött egy hírnököt, hogy tisztességes feltételek alatt feladják a várat. A feltétel pedig az volt, hogy a rázokat bocsássák szabadon hazájokba, ezt a magyar állam meg is atta, fegyvereiket elszedte és őket fedezet alatt hazájokba küldötte, mert különben is olyan gyülelés, tanulatlan nép volt, nem akarta a magyar állam kenyerét velek étetni.”¹¹

Végül a vár május 27-én kapitulált a magyar csapatok előtt. Az egyezményt Forró ezredes és Kudlic főhadnagy, várparancsnok szignálta. Az átadás a megjelölt időben az alábbi pontok szerint történt:

A várórség fegyver szabadon elvonulhat, minden egyéb felszerelést magukkal vihetnek.

A tiszték személyes tárgyaikat megtarthatták.

A hátrahagyott betegek ápolásáról a magyar fél gondoskodik, ennek végzetével pedig – amennyiben kérik – a várórség után küldik őket.

A vár körül elhelyezett aknák helyét a várórség megjelöli.

Politikai beállítottságáért későbbiek folyamán senkit sem vonnak felelősségre.

A vár áradását 12 óráig végre kell hajtani.

Az őrség két tisztje és 116 közlegénye vonult el, 41 beteget hagyván hátra. A magyar fél birtokába jutott 200 ép, 300 javításra szoruló puska, 2 bronz- és 1 vaságyú, 500 gyutacsos és 8000 kovás puskához való töltés. Az erdélyi magyar hadvezetés pedig egy fontos támaszponthoz jutott az országrészben.¹²

A dévai erődítmény 1849 augusztusában jutott fontos szerephez, mikor a Stein Miksa báró, ezredes vezette magyar csapatok az egyesült orosz-osztrák csapatok ellenében ide vonultak vissza. Augusztus 13-án azonban szerencsétlenség történt, melyről a fentebb már idézett Bíró Sámuel így emlékezett: „Az ágyúk után előre haladva a térségre, a Felkenyér patakján átkelve látjuk, hogy a kozákok a balszárnyon haladnak előre, hogy előnkbe kerüljenek, elkiáltya a százados úr, hogy »előre«, reá kiáltottuk, hogy »Hurráh előre«, neki-vágtatunk az oldalon a kozákoknak és visszavertük, ezalatt az egész tábor elhaladott Szászvároson keresztül, a Piskínél is keresztül egész Déváig mentünk

előre, – itt oztán megállottunk, az el-lenség is a Piski hídig nyomult előre, ott tábort ütött és a tábori sátrakot is kifeszegették. – Déván rendezni kezdték a várórséget, 150 katonának egy darab időre élelmet felgyűjteni, ami meg is történt, 150 legény el is foglalta a helyet. – Másnapra virradva 8-9 óra tájba kimentünk egy nagy kertbe, hogy kaszáljunk lucernát a lovainknak, mert nem lehetett szénát kapni, a lovaink elérhettek. – Egyszer csak látjuk 9 óra felé a kertben, hogy a várból egy nagy füst emelkedik ki, később egy nagy durranás történik, a kövek a várból úgy jöttek le a házakra, mint a jégeső, mint bétörte a házak fedeleit, a várban az épületek meggyúltak és égtek aznap. – Az a 150 legény, akik ott el voltak szállásolva, felét csaknem összetörte, ki meghalt, ki megnyomorodott, dél felé csak láttuk, hogy vándorognak le a várból, ki éppen nyomorékon, – így lett a nevezetes Déva várának utolsó veszedelme – ez a vár előre fel volt minázva, hogy ki által nem tudni, csak a hír támadt, hogy Stein ezredes volt és egy száz káplár gyűjtötte fel. – Volt egy nagy ágyú is a várfokon, ezt is a nagy robbanás levetette a fokról az oldalba.”¹³

**Végül a vár május
27-én kapitulált
a magyar csapatok
előtt. Az egyezményt
Forró ezredes és Kudlic
főhadnagy, várparancsnok
szignálta.**

A fentebb már idézett Issekutz Antal így emlékezett a robbanásról: „A dévai vár fölrobbantása alkalmával a Déván alakult honvéd század volt a várban őrségen, melynek főhadnagya, egy Tőkés nevű benne lelte halálát, kapitányát, Potyó Bélát kődarabok által megsértve, törmelékekkel elborítva, félholtan, két honvéd egy fegyverre ültetve, levegőben behozták ápolás végett a városba. Sok honvéd nem volt a várban a robbanáskor, mert fele a századnak kora reggel lejött a városba élelemért. Magam is reggelizni lejöttem a városba, mikor épen a Másvilági udvarból kijövök (az időjárás derült, nyári nap volt), fölpillantok a vár felé, megütközéssel látom, hogy az egész várépület egy füsttömegetől el van borítva; a másik pillanatban egy borzasztó csattanást hallok, melyhez

A dévai vár mai látképe

hasonló menydörgést és rázkódást azelőtt soha sem észleltem, midőn aztán annak vége lett, a szétvert várfalak romjai tűnédeztek a szemlélő elé.”¹⁴

A dévai nemzetőrség jegyzőkönyve szerint augusztus 13-án robbant fel a vár, maga alá temetve a tüzéretket, a Hunyad megyei önkéntesekből alakulat honvédszázadot (50. honvédszázalaj), mintegy 120 honvédet. „Temérdek élelem, puskapor és gránátok s bombák valának benne lerakva.”¹⁵

Az orosz források szerint a vár az erős támaszpont volt, amelyet rohammal bevenni szinte lehetetlen volt. Az erőd, amelyben sok tüzéségi és élelmi készletet halmoztak fel, feltehetőleg baleset következtében robbant fel. A városba bevonuló cári csapatok már csak romokat találtak, illetve nagy mennyiségben ágyúgolyót, gránátot, bombát és élelmiszert. Szinte az egész várórség odaveszett, így a robbanás igazi okát nem lehetett megállapítani, feltehetőleg a töltések készítése közben való gondatlanság volt az igazi ok. Végül az orosz történetíró megjegyezte: „Nekünk nagyon jól jött! A sorozatosan vereséget szenvedett magyarok elcsüggedtek: Elfordult tőlünk a szerencse! Már az ég is ellenünk van! – mondogatták.”¹⁶

Ezzel Déva várának hadi története véget ért. Az utókor emlékezetében első sorban Kőmíves Kelemen balladájának sorai őrizték meg az emlékét:

*Tizenkét kőmíves összetanakodék,
Magos Déva várát hogy fölépítenék.
Hogy fölépítenék fél véka ezüstér,
Fél véka ezüstér, fél véka aranyér.
Magos Déva várhoz hozzá is kezdettek.
Amit raktak délig, leomlott estére,
Amit estig raktak, leomlott reggelre.*

Jegyzetek

- 1 Johann Czetz: *Bem's Feldzug in Siebenbürgen*. Hamburg, 1850. 270. o.
- 2 Blockner Gyula: A dévai vár a múlt század elején. In: *Hunyad vármegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve. 1903–1904*. Déva, 1904. 27–33. o.
- 3 Süli Attila: *A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben 1848-ban*. Sepsiszentgyörgy, 2001. 63–69. o.
- 4 Issekutz Antal feljegyzései az 1848–49-ben Hunyad megyében történt eseményekről. In: *Hunyad vármegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve. 1904–1905*. Déva, 1905. 68–89. o. A hivatkozott rész: 74–75. o. (A továbbiakban: Issekutz, 1905.)
- 5 Csizsér Gábor visszaemlékezése. Eredetije az Ereklyemúzeumban Kolozsváron.

Gépelte másoltat Bözödi György hagyatékában, az Erdélyi Múzeum Egyesület Levéltárában, Kolozsváron. (Megjelenés alatt)

6 Imreh Sándor: *Visszaemlékezés az 1848–49-ik évi szabadságharcra Erdélyben*. s. a. r.: Pászti László. Bp, 2003. 129–130. o.

7 Fekete Ferenc Kossuth-husár naplója. *Erdélyi Múzeum*, 21. (1904) 7. sz. 381–396. o. Közli: Pap Domokos. 388. o.

8 Csány László kormánybiztosi iratai. 1848–1849. Sajtó alá rendezte: Hermann Róbert. I-II. Zalaegerszeg, 1998. Zalai Gyűjtemény 44. A hivatkozott rész: II. k. 283. o.

9 Gyalóky Jenő: Adalékok az 1849. évi erdélyi hadjárat történetéhez. In: *Erdélyi Múzeum*, 31. évf. (1914) 6. sz. 349–354. o. A hivatkozott rész: 350. o. (A továbbiakban: Gyalóky, 1914)

10 Katonai kenyérsütőház.

11 Süli Attila: Bíró Sámuel visszaemlékezése. In: *Hadtörténelmi Múzeum Értesítője*. 16. Bp, 2016. 91–122. o. A hivatkozott rész: 112–113. o. (A továbbiakban: Süli, 2016.)

12 Gyalóky, 2014. 351. o.

13 Süli, 2016. 111–112. o.

14 Issekutz, 1905. 76. o.

15 Csorba György: A dévai nemzetőrség jegyzőkönyve. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 115. évf. (2002) 3. szám. 889–901. o. A hivatkozott rész: 897. o.

16 Artur Adamovics Nyepokojcsickij: *Az erdélyi hadjárat orosz szemmel. 1849*. Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Rosonczy Ildikó. Budapest, 1999. 143. o.

Németh Júlia

Igaz emberek, igaz ügyek szolgálatában

Kós Károly és Papp Aurél levelezése Sümei György feldolgozásában

... két olyan erdélyi kultúrhérosz személyiségét, jellemét is megismerhetjük, akik az 1920-as évek elejétől szívvel lélekkel és töretlen hittel, kitartással vetették bele magukat az erdélyi művészeti élet alakításába.

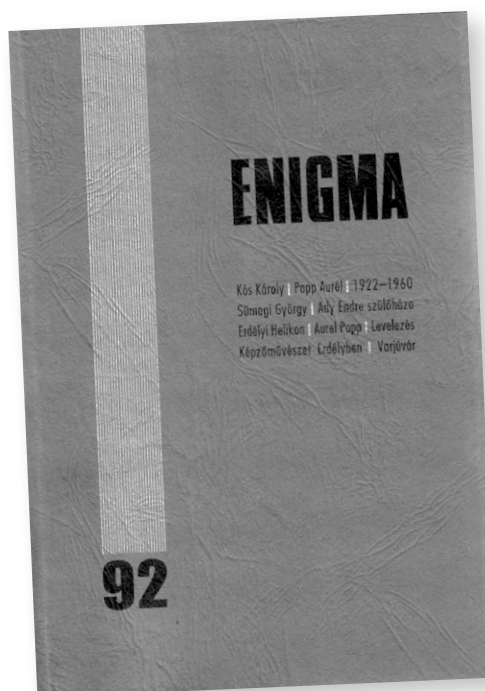
A Budapesten megjelenő *Enigma* című művészetelméleti folyóirat XXIV. évfolyamának 2017/92. száma *Hívószó – Kós Károly és Papp Aurél levelezése* címmel 155 oldalt szentel a két kimagasló erdélyi személyiség barátságát és együttműködését felvillantó tematikának. S hogy ezt a rendkívül izgalmas, történelmi és művészettörténeti párhuzamokkal gazdagon fűszerezett anyagot éppen Sümei György, az erdélyi művészeti élet egyik legavatottabb szakértője méltatja, és bocsátja közlésre a dokumentumokat, korántsem véletlen. Hiszen személyében nem egy hazai talányra derített már fényt az évek, évtizedek folyamán. Elegendő csupán a Miklóssy Gáborról, Nagy Istvánról, Szolnay Sándorról, Thorma Jánosról írott monográfiáit,

a nagybányaiakat és a kolozsvári festőket bemutató tanulmányait említenem.

Művészettörténeti kutakodásainak ez a legújabb, többismeretlenes egyenlete olyan megoldásokat tartalmaz, amelyek a szakma szűk kereteit áttörve, közérdeklődésre tarthatnak számot. Mindeközben Sümei, a rá jellemző precizitással és körültekintéssel, a részletekbe menő, átfogó tudományos módszerek alkalmazásáról sem mond le.

Minek eredményeként a szigorúan értelmezett kordokumentumokon túlmenően, de azok tükréből két olyan erdélyi kultúrhérosz személyiségét, jellemét is megismerhetjük, akik az 1920-as évek elejétől szívvel lélekkel és töretlen hittel, kitartással vetették bele magukat az erdélyi művészeti élet, nem ritkán megpróbáltatásokkal, buktatókkal kísért alakításába. Sümeit idézve: „Levelezésük: a magyar kultúrájú román festőművész Papp/Popp Aurél és a képzőművész-építész-politikus Kós Károly kézfogása közös ügyeikben.”

Mondhatni a véletlen hozta össze őket. Művészeti vonatkozásban az az 1921-es kolozsvári közös kiállítás, a román, magyar és szász képzőművészeké, amelyen Kós Károly felfedezte a Papp Aurélban rejlő őserőt, azt a tisztánlátást és mélységet, amelynek hatására „megdobbant a szíve”, s amelyről így nyilatkozott: „művészete megdöbbenett és megrázott. (...) célját tisztán látja, és nyílegyenesen halad az ő útján a monumentalitás felé.” Társadalmi, politikai vonatkozásban pedig kiemelendő a tény – amelyre tanulmányában szintén utal a szerző –, hogy az 1922-es választásokon Kós Károly, a Magyar Néppárt képviselőjelöltje és Papp Aurél, a szocialisták jelöltje egy szobába, szomszédos asztalhoz kerültek. „A parlamentbe

nem kerültünk be, de legalább összebarátkoztunk. S ez a barátság akkor szűnt meg, amikor (...) Popp Aurél meghalt” – írta Kós egy kései, Sümegi által idézett visszaemlékezésében.

Szerkezetileg a levelezés az 1922–1939-es és az 1943–1960-es időszakot foglalja össze „Két árva erdélyi szellemi proletár” és „Nagyot fordult a világ körülöttünk” címmel.

S hogy melyek voltak azok a közös ügyek, amelyek mentén e két különböző nemzetiségű, de művészeti, közművelődési, társadalmi szempontból hasonló nézeteket valló művész haladt az évek, évtizedek folyamán?

A levelek Papp Aurél hagyatékából kerültek elő, természetesen nem hiánytalanul, hónapos, sőt éves kihagyásokkal. A hiátusok ellenére, az írások összessége felbecsülhetetlen értékű.

Többek között a művészeti élet szervezett keretek közé iktatása, művészszakszervezetek létrehozása, művésztelepek létesítése, a művészeti oktatás megszervezése, a politikai és nemzeti korlátoktól mentes igaz művészet szolgálata, Ady Endre emlékének ébren tartása, az érminszenti szülőház megmentése, Ady-múzeum létesítése, Ady-szobor felállítása.

A levelek tanúsága szerint mindketten határozott, erős egyéniségek voltak. Véleményüket sohasem rejtették véka alá – Kós maga mondta, hogy „a meztelen igazságok barátja” – minden köntőrfalazás nélküli, nyers szókimondásuk miatt nem egyszer kerültek összetűzésbe a hatalommal vagy éppenséggel más nézeteket valló sorstársaikkal, de esetenként még egymással is. (Utóbbi azonban – a levelek tanúsága szerint – mindig kibékülés, baráti összeborulás követte).

Mindketten a nagy tervezetők táborába tartoztak, a konkrét megvalósításokig azonban inkább Kós jutott el (a Barabás Miklós Céh 1929-es megalakítása, a sétatéri Múcsarnok megépítése és 1943-as felavatása).

Ami viszont az Ady-emlékezést illeti, abban a román Popp/Papp Aurélnak (névét ő maga írta kétféleképpen) legalább akkora szerepe volt, mint Kós Károlynak. Érminszenti kötődései folytán

Adyt gyermekkorától ismerte, később, verseskötetei megjelenését követően szinte isteníttette, és szívügyének tekintve, késő öregségéig figyelemmel kísérte az Ady-kúria sorsának alakulását.

A Kóshoz írott levelek mindennek hű dokumentumai. Sümegi tanulmányában pedig nem véletlenül szán fontos szerepet Papp Aurél 1954-es érminszenti utazása írásos emlékének. Íme, mint vélekedik a művész az Ady-hagyatékról: „Ady Endre emlékeit meg kell menteni. (...) Érminszenti időmet már csak arra fordítottam, hogy felvegyem a műemlékeknek számítható tárgyak leltárát, hogy anyagkimutatást szerkesszek a leégett szülőház újjáépítéséhez szükséges anyagokról, hogy leltárba vegyem a hiányzó emléktárgyakat (...) Az épületekből megteremtjük, »magyarok és nem magyarok« azt a kultúrzarándokhelyet, amely beláthatatlan időnkig méltón fogja megőrizni az Ady-család és Ady Endrének az Ő hepe-hupás vén Szilágyságában felfedezhető emlékeit. (...) És múzeumában össze lehetne gyűjteni a faluban, s az országban s megyéjében felfedezhető írásokat, tárgyakat, leveleket. Azokra a levelekre gondolok, amiket Isac Emillel és Goga Octaviánnal váltotta a magyar és román népek érdekében (...)

s idővel szobrot lehetne állítani a szülőház udvarán.”

Kós Károly pedig legkedvesebb költőjének vallotta Adyt, akinek döntő szerepe volt abban, hogy Trianon után az erdélyi sorsot vállalta. Természetes tehát, hogy teljes mellhosszal állt ki az ügy pozitív rendezése mellett. „Az Ady-ügyben összefogást és közös munkálkodást jelző és sürgető levelek adalékokkal szolgálhatnak a romániai, erdélyi Ady-kultusz történetéhez, tovább árnyalhatják azt” – véli a szerző.

A levelek Papp Aurél hagyatékából kerültek elő, természetesen nem hiánytalanul, hónapos, sőt éves kihagyásokkal. A hiátusok ellenére, az írások összessége felbecsülhetetlen értékű. Hiszen első kézből kapunk hiteles információt a múlt századelő viharos történéseiről, a művészeti, irodalmi, társadalmi és politikai élet alakulásáról, s mindezeknek a két művész általi személyes vonzatairól, az eseményekben való részvételükről, jellemük közös vonásairól, nyíltságukról, az egyszerű, munkás emberek iránti vonzalmukról, egymás előtti őszinte kitárulkozásairól, a küzdelemről, amit együtt vívtak annak a tudatában, hogy „művészet csak egy van: az igaz ember művészete”.

Reggeli séta. Farkas György felvétele

Nagy Zsolt

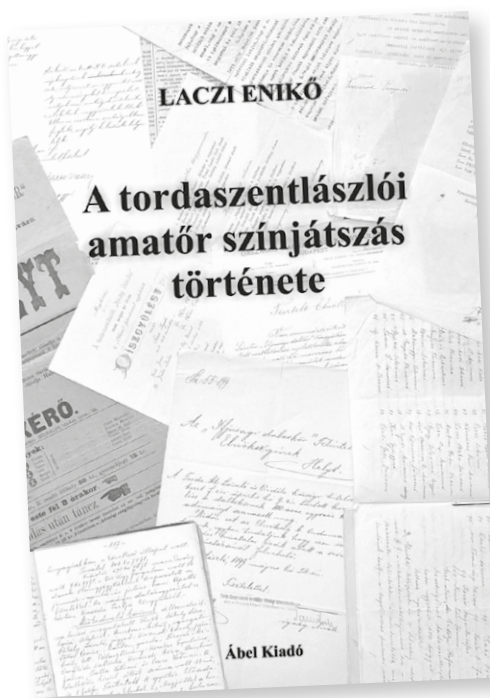
Újabb kötet Tordaszentlászló egyesületi életéről

A szerző a helyi művelődési élet szervezőjeként, egykori amatőr színjátszóként, valamint a jelenlegi színdarabok felelős rendezőjeként mutatja be falujának e kivételesen hosszú múltra visszatekintő közösségi értékét.

Alig egy éve, 2017 tavaszán számolt be a *Művelődés* hasábjain Buzás Pál zongoraművész Boldizsár Zeyk Imre *A 125 éves tordaszentlászlói kórusmozgalom antológiája* című kötetének megjelenéséről (3. szám, 26–27. oldal). Most újabb, igényesen összeállított, tetszetős kivitelű és nagy körültekintéssel megírt, olvasmányos monográfiát, gazdag forrásfeltáró és forrásközlő kötetet vehet kezébe a polgárosodás, az egyesületi élet, a néptanítók és lelkészek közösség- és művelődésszervező munkássága, valamint a kalotaszegi nagytelepülés, Tordaszentlászló múltja iránt érdeklődő olvasó, ezúttal Laczi Enikő tollából. Nemrég az Ábel Kiadó gondozásában, a Tordaszentlászló Polgármesteri Hivatala, a Helyi Tanács és a Tordaszentlászlói Thamó Gyula Közművelődési Egyesület Amatőr Színjátszó Társulata finanszírozásával megjelent ugyanis *A tordaszentlászlói amatőr színjátszás*

története – a népi kultúrától a magas kultúráig című kötet*.

A szerző a helyi művelődési élet szervezőjeként, egykori amatőr színjátszóként, valamint a jelenlegi színdarabok felelős rendezőjeként mutatja be falujának e kivételesen hosszú múltra visszatekintő közösségi értékét. Laczi Enikő 2013-ban végzett a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Néprajz és Antropológia Intézetében magyar néprajz szakon. Szakdolgozatát a tordaszentlászlói egyesületi élet történetéről írta, különös tekintettel az amatőr színjátszás kialakulására, annak társadalmi, politikai, kulturális és gazdasági kontextusaira. 2014-ben *A kolozsvári magyar néprajzoktatás és -kutatás: tudománytörténet és kulturális örökség. Néprajztudomány és -kutatás: szemléletek, intézmények, életpályák Erdélyben* címmel megrendezett konferencián, a Kriza János Néprajzi Társaság székházában mutatta be először nagy nyilvánosság előtt kutatási eredményeit (*A tordaszentlászlói amatőr színjátszás története*), majd előadása tanulmánnyá formált változatát az említett Társaság 22. évkönyvében publikálta *A tordaszentlászlói amatőr színjátszás mint kitalált hagyomány* címmel (319–344. oldal). Már ekkor megfogalmazódott a gondolat és igény arra vonatkozóan, hogy az általa feltárt anyagot teljes terjedelmében, kötet formájában is jó lenne közzétenni. A kiadvány szakmai irányítója, lektora, Szikszai Mária kulturális antropológus mindvégig a kiadás kezdeményezői közé tartozott, így előszóval is ellátta a mintegy 220 oldal kitévő monográfiát. Mint írja „a jelen munka elsődleges célja az, hogy bemutassa a Kolozsvárhoz közeli Tordaszentlászló községben élő amatőr színjátszás történetét, de a könyv sokkal több ennél. Egyrészt azért, mert a kötet szerzője, Laczi Enikő szakszerű fogalmi

apparátussal és kutatómódszertannal felvértezve nemcsak helytörténeti jellegű monográfiát írt, hanem érzékeny értelmezést is ad a jelenségről, és ami ennél is fontosabb, tágabb kontextusba helyezi a regionális történetet azáltal, hogy a helyi egyesületi élet felkutatása révén megmutatja az olvasóknak a tordaszentszlászlói színjátszás kialakulásának a társadalmi hátterét is. Másrészt azért, mert a jelen munka rámutat arra, hogy melyek azok az értékek, amelyeket egy közösség maga alakított ki, tartott fent és termelt újra. [...] Laczi Enikő [...] »benszületett kutató«, aki ebben a világban szocializálódott, és a kolozsvári néprajzi tanulmányai után tért vissza ide, immár egy másik nézőponttal, a világra rácsodálkozó kutató ember nézőpontjával» (6–7. oldal).

**... a színjátszás
ugyan nem tartozik
szorosan a népi kultúra
hagyományrendszeréhez,
mégis a parasztság
életében fontos
szerepet töltött be
ez a kollektív amatőr
tevékenységforma.**

A kötet tíz nagyobb fejezetben tárgyalja a tordaszentszlászlói amatőr színjátszás évszázadait. Laczi Enikő a Bevezetőben a polgárosodás folyamatának keretébe helyezi el a 19. század második felétől dokumentálható nagyszabású falusi egyesületalapítások jelenségét, s mint kiderül, a Kolozsvár közelében fekvő település az EMKE révén már korán megismerkedhetett a különböző egyletek, körök tevékenységével – ez pedig új keretet biztosított a parasztság életének megszervezéséhez. A szerző célja volt feltárni Tordaszentszlászló egyesületeinek történetét, megalakulásuktól napjainkig: „Az egyesületeken belül is arra a csoportra összpontosított, amely a falu életében központi szerepet töltött be. Ez a színjátszó csoport. [...] Megvizsgálom, hogy az egyesületek és azon belül a színjátszó csoport, a tagság hétköznapi életében milyen funkciókat töltöttek be, milyen szerepük volt a polgári társadalomba való beilleszkedésbe, az egyesületek megjelenése milyen szerepet játszott a szokások alakulásában, a paraszti kultúra polgárosodásában [...] az egyesületi élet milyen formában

él tovább, újul meg” – fogalmazza meg a szerző (9–10. oldal).

Az *egyesületek és a népi kultúra* című fejezetet követően Laczi Enikő a kutatása során hasznosított forrásokról értekezik (*A kutatás forrásai*). Itt jegyzem meg, hogy a szerző – bár gyakran szembeesült a források esetleges hiányával – kiváló módon hasznosított és olvasott egybe több típusú dokumentumot (presbiteriális és közgyűlési jegyzőkönyvek, tagságnyilvántartások, értesítők, naplók, meghívók, plakátok, programok, írott és elektronikus sajtótermékekben megjelent híradások, jelvények, zászlók, alapító okiratok, fényképek stb.), illetve több interjút is rögzített tordaszentszlászlói adatközlőkkel, így a feltárt töredékekből kirajzolódik előttünk a település története (*Tordaszentszlászló története*) mellett az egyesületek története is (*A tordaszentszlászlói egyesületek 1888-tól napjainkig*). Érdemes itt megemlíteni az 1888-tól működő *Torda-szentszlászlói Ifjusági Dalkört*, mely 1897 tavaszán már egyfelvonásos, énekes népszínművet vitt színpadra. 1898-tól aztán sorra jöttek létre az újabb és újabb falusi egyesületek: a *Torda Szent Lászlói Olvasó Egylet* 1898-ban, a *Tordaszentszlászlói Gazdasági Egylet*, a *Tordaszentszlászlói Önkéntes Tűzoltó Testület* és a *Torda-Szent-László és vidéke községi hitelszövetkezet* 1899-ben, a *Torda-szent-lászlói Műkedvelők köre* 1900-ban. 1903-ban a dalkör kettévált a *Tordaszentszlászlói Ifjusági Egyesület* és a *Tordaszentszlászlói Dalkör* szervezeteikre, majd 1924-ben utóbbi jogi személyisévé lett bejegyezve *Reuniunea de Cântări din Săvădișla* néven. 1928-ban létrejött a *Tordaszentszlászlói Református Nők Szövetsége*, 1934-ben a *Tűzoltó Fúvós Zenekar*, míg 1940-ben a *Tordaszentszlászlói Iparos Egyesület*. A második világháború és a diktatúra éveit egyértelmű töreszmozzanatot jelentettek a falu egyesületi életének történetében. Csak 1998-ban alakulhatott meg az a *Tordaszentszlászlói Thamó Gyula Közművelődési Egyesület*, mely az 1888-ban megalakult dalkör jogutódjának tekinti magát, s négy teljes önállóságot élvező testületbe (női kar, amatőr színjátszók csoportja, fúvószenekar, hagyományörző néptánc-csoport) tömörülve máig aktívan működik, tevékenységeinek oroslánrészét pedig a kötet szerzője a helyi művelődési ház igazgatójaként vállalta magára. Az egyesületek és az amatőr színjátszás kutatása épp az előbb említett esetleges adathiány miatt gyerekcipőben jár még. Ambrus Vilmos, Balázs Lajos, Bicskei Lajos, Dömötör Tekla, Gráfik Imre, Ujváry Zoltán és Viski Károly néhány tanulmányán, illetve kötetén túl kevés a témát

megfelelő alapossággal körüljáró, forrásfeltáró mű. Éppen ezért Laczi Enikő tordaszentszlászlói színjátszásról írott hiánypótló kötete minden e téma iránt érdeklődő olvasó figyelmére számot tarthat, s példaként, mintaként szolgálhat más helytörténeti, művelődéstörténeti monográfiák megírására is.

A szerző a kötet következő fejezetében tisztázza a színjátszással kapcsolatos legfontosabb terminusokat (*A színjátszással kapcsolatos fogalmak*), úgy mint: *népi színjátszás, falusi amatőr színjátszás, amatőr, műkedvelő, öntevékeny színjátszás*, illetve a *színész* és a *színjátszó* közötti különbség: „A magyar nyelv megkülönbözteti azt az embert, aki hivatásként szerepel színpadon, attól, aki csak kedvtelésből, anyagi ellenszolgáltatás nélkül jelenik meg. Az előbbi a színész, az utóbbi a színjátszó. [...] a játszó ember [...] esetében a játék nem csak időtöltés vagy szórakozás, hanem közösségteremtő, személyiségfejlesztő cselekvés is. [...] Az igazi játékos tehát mindig amatőr, játékát mindig önként vállalja, és mindig szabad idejében műveli” – írja (23. oldal).

A *magyar színjátszás kezdetei* című fejezetből egyértelművé válik az olvasó számára, hogy a tordaszentszlászlói amatőr színjátszás eredete mindenképpen a nagyváros, Kolozsvár közelségében keresendő. Kolozsváron a 17. századtól dokumentálható ugyanis a magyar nyelvű iskolai és főúri kastélybeli színjáték, majd 1792-ben itt jön létre az első önálló erdélyi magyar színház is. A város művelődési életébe a tordaszentszlászlói értelmiségiek, lelkészek és tanítók pedig korán bekapcsolódtak, így hamarosan településükön is meghonosították a színjátszás szokását.

A kötet leggazdagabb fejezete *A tordaszentszlászlói amatőr színjátszás története* címet kapta, melyben a szerző izgalmas témát tárgyal: a színjátszás ugyan nem tartozik szorosan a népi kultúra hagyományrendszeréhez, mégis a parasztság életében fontos szerepet töltött be ez a kollektív amatőr tevékenységforma, mely a hagyományos paraszti életmód népszokásaihoz hasonlóan szezonális, ünnepi alkalomnak számított. Laczi Enikő történeti áttekintése a teljesség igényével készült, így a szerző a tordaszentszlászlói amatőr színjátszás korszakolására is kísérletet tett, s azt a helyi és országos politikai, gazdasági, kulturális, illetve társadalmi események figyelembevételével hat időszakra bontva tárgyalja (első korszak: 1897-től 1924-ig, második korszak: 1924-től 1940-ig, harmadik korszak: 1940-től 1944-ig, negyedik korszak: 1945-től 1960-ig, ötödik korszak: 1960-tól

1989-ig, illetve a hatodik korszak: 1990-től napjainkig), minden esetben részletesen kitérve az előadott darabokra, az előadások helyszíneire, időpontjaira, a darabok választására, a szerepek kiosztásának mikéntjére, a próbákra, illetve az előadások megszervezésének körülményeire is. Teszi mindezt egy rendkívül olvasmányos, könnyed stílusban, hosszasan idézve adatközlői megállapításait és törvényeit.

Bár terjedelmét tekintve elenyészik, mégis a kötet 9. egységét (*A hivatásos színjátszás és az amatőr színjátszás kapcsolata*) fontosnak tartom külön is kiemelni, ugyanis a szerző fontos következtetést fogalmaz meg: „nem szabad általánosnak tekinteni azt az álláspontot, amely szerint a hivatásos művész nem érti meg, nem tiszteli és nem értékeli az amatőr színjátszókat.” (70. oldal). Ennek talán legillusztratívabb példája Tordaszentlászló, hiszen ha ez így lenne, akkor a falu amatőr színjátszó-csoportja nem mutathatta volna be a *Szentlászlói vőlegényt* a Kolozsvári Magyar Opera színpadán 2010-ben. Itt említhető ugyanakkor az az állandó kétirányú baráti kapcsolat, melynek révén a szentlászlóiak folyamatosan részt vesznek

a kolozsvári színházi élet eseményein, s a hivatásos társulatok szöveggönyveket, jelmezeket kölcsönöznek az amatőr csoportnak, sőt a Kolozsvári Magyar Színház több alkalommal vendégszerepelt is már a kalotaszegi faluban.

Laczi Enikő a kötet végén az amatőr színjátszás szerepét értékeli (Összegzés). Arra a következtetésre jut, hogy a tordaszentlászlói amatőr színjátszás számos közösségi funkciót látott el a település életében: kommunikációs, információs, politikai, közéleti, reprezentációs, művelődési, oktatási, szórakozási és szórakoztatási, párválasztási szerepet töltött be, sőt „voltak olyan darabok is, amelyek a közösség erkölcsi életét szabályozták, társadalombíráló funkciójuk volt” (73. oldal).

A kötetet egy *Könyvészet*, a *Felhasznált források* jegyzéke és egy gondosan összeállított *Melléklet* zárja, mely a forrásfeltáró munka során a szerző birtokába került korabeli dokumentumokat teszi közzé, a teljes kutatási nyersanyagot digitalizált formában közli. Laczi Enikő lelkiismeretesen végzett gyűjtőmunkáját dicséri az a két táblázat, mely a tordaszentlászlói amatőr színjátszók névsorát (összesen 440 személy, születési

és elhalálozási évvel, szereplésük idejével, lakhellyel), illetve az előadott darabokat (mintegy 298 darab! évszámmal, időponttal, a mű írójával, címével és előadóival) tartalmazza 1897-től egészen napjainkig. Ugyancsak közlésre kerülnek a szerző által készített *Interjúk* (29 személlyel készült 11 interjú!). Mindezt román nyelvű kivonat (*Un istoric al evoluției culturii de masă: tranziția de la cultura populară la cultura civică* – Boldizsár Zeyk Zoltán), és *Fényképek* (32 színes és fekete-fehér felvétel), valamint fénykép-forrásjegyzék egészíti ki.

Mind a kötet szerzőjének, Laczi Enikőnek, mind pedig a kiadvány szakmai lektorának, Szikszai Máriának, és a támogató tordaszentlászlóiaknak szeretettel, régi barátsággal gratulálok az igényesen összeállított kötet megjelenéséhez, s azzal a reménnyel ajánlom mindenkinek monográfiát, hogy azt hozzám hasonló nagy örömmel olvassák majd, és váljék a könyvespolcuk kiemelt darabjává.

* Laczi Enikő: *A tordaszentlászlói amatőr színjátszás története – a népi kultúrától a magas kultúráig*. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2017, 220 oldal

Tengerparti este. Farkas György felvétele

Farkas György |

Fényképezés ellenfényben

„Minden fény alkalmas a fényképezésre, még az ellenfény is”

A fényképezendő
téma mögül érkező
ellenfényben keletkeznek
a legnagyobb
árnyékfelületek,
a megvilágított részeken
csillogás hatását keltik
a csúcsfények.

A szakirodalom nem kényeztet el az ellenfényes fényképezés tárgyalásával. Ugyan a különböző fényképezési témák ismertetésekor szó esik az ellenfényben készült fényképekről is, de összefoglaló könyv vagy tartalmas tanulmány nem áll a fényképezők rendelkezésére. A képzőművészek már évszázadok óta – bár ritkán – alkottak ellenfény hatású festményeket, de a fényképészek csak a 19 század vége és a 20. század eleje óta „haraptak rá” az ellenfényes képek készítésére.

„Elsőként a Hamburgban dolgozó Rudolph Dührkoop (1848–1918) készít portrét a szabadban (...), természetes környezetükben örökíti meg modelljeit ún. ellenfényben, amelyet kortársai közül ő alkalmaz a legmerészebben. Sokan – Stieglitz, Steichen és az olasz Gatti Casazza – a 20. század elején fényképeznek ellenfényben.” [1]

Az ellenfényes felvétel fogalmát az *Új Fotólexikon* [2] a következőképpen fogalmazza meg: „A főfény iránya a fényképezés irányával 90°-nál nagyobb szöget zár be. (A fény szemből vagy szemből és oldalról világítja meg a témát.)

Az árnyékos rész csak szórt világítást kap. Ellenfényes fényképnek nevezzük akkor is, ha a téma árnyékban van, de a háttér erősen megvilágított.”

A fényképezendő téma mögül érkező ellenfényben keletkeznek a legnagyobb árnyékfelületek, csak a körvonalakra kerül fény, és a megvilágított részeken csillogás hatását keltik a csúcsfények. A sziluett képek esetében az árnyékok el is marad(hat)nak. Ha célunk az ellenfényben fényképezett téma részleteinek megmutatása is, akkor derítőfényt kell alkalmaznunk. Ennek mikéntjét a továbbiak részletesen is ismertetik. Az ellenfény két forrásból származhat: természetes (Nap), vagy mesterséges fényforrás (villanófény, derítőlapok, reflektorok, műtermi fényforrások). Néha a két fényforrás egyidejűleg is alkalmazható, akkor azonban a kívánt színhatás elérésének érdekében, nagyon pontosan kell a féhéregyensúlyt beállítanunk. Minden fény közül a visszavert fény a leglágyabb, a legszebb hatású, mindig lágyabb, mint a közvetlen megvilágítás. Nagy belső terek fényképezésekor gyakran az ellenfény a fő fényforrás. Az amúgy is gyenge megvilágítást feltétlen derítőfényvel kell pótolni.

Az ellenfényes felvételek esetében gyakoriak a „parazita tükröződések” (lens flare). Ezek nagy mértékben csökkentik a kontrasztot, vagy színes foltok formájában jelennek meg a képen. Néha a tükröződés hatásos lehet, de jelenléte nem ajánlott az ellenfényes felvételeken. Ezek elkerülhetőek a gyenge minőségű szűrők és objektívek használatának mellőzésével, vagy a fényképezési szög megváltoztatásával [3].

Az ellenfényben való fotózás a tájfényképezés egyik legszebb műfaja, hiszen ilyenkor nyílik igazán lehetőség különleges hangulatú képek készítésére. A gondos tervezés (na meg a természeti körülmények) és a megfelelő fotós felszerelés elengedhetetlen feltételei a sikeres és látványos fényképek készítésének. A fő fényforrás a Nap. (Figyelem! Ne nézünk direkt a Napba, és még a keresőn

Este a tavon

keresztül is csak a nagy látószögű – kis fókusztávolságú – objektívek esetében engedjük meg magunknak egy rövid rápillantást. Teleobjektívnél soha!).

A reggeli és esti ellenfényes felvételek talán a leglátványosabbak. Az ilyen felvételek készítőinek nemcsak korán kell kelni vagy későn feködni, hanem alaposan uralniuk kell a helyes fénymérést, az expozíciós paraméterek (exponálási idő, rekeszérték, fehéregyensúly, élesre állítás, alul- vagy túlexponálás, mélységélesség) beállítását, és gyorsan kell dolgozniuk. Ezekben a napszakokban nagyon nagy mértékben és nagyon gyorsan változnak a fények (fényerő, színhőmérséklet). A levegőben található anyagok (vízpára, köd – vízcseppek –, és a szilárd részecskék, mint a por és más lebegőanyag) méretük és mennyiségük függvényében főként a hosszabb hullámhosszú fénysugarakat (sárga és vörös) engedik át. A reggeli és esti fény színhőmérséklete 2000–3800 K között változik. Ennek megfelelően kell beállítani a fehéregyensúlyt. [3] Ajánlott a kézi fehéregyensúly beállítása, vagy fehéregyensúly-sorozat elkészítése (ha a fényképezőgép típusa engedi). Ez nagy mértékben segíti az utólagos képfeldolgozást.

Hatásos ellenfényes felvételeket lehet készíteni vihar előtt és után, amikor szép, drámai égboltot lehet látni.

Színhatásában kevés dolog veheti fel a versenyt a lemenő Nap látványával, főként a felhőket megvilágító fény árnyalataival. Ugyanakkor mellé is foghatunk, és olyan képet készíthetünk, amely vagy elcsépett, vagy semmitmondó. Sok minden múlik az előre tervezésen: helyszín megválasztása, meteorológiai körülmények, felszerelés kiválasztása (fotósállvány, objektívek, szűrők, távirányító stb.). A helyszín kiválasztásakor figyelemmel kell lenni a kép megkomponálására: előtér, középtér, háttér. A térhatás érdekében az előtérben található – sötétebb tónusú tárgyak – megválasztásakor ügyelni kell arra, hogy azok körvonalai alapján könnyen felismerhetőek és élesek is legyenek. A nagyobb vízfelülettel – tenger, tó, nagyobb folyó – határos terület előnyös, mert zavartalan a kilátás, a tükröződés növeli a hatást [4].

Az ellenfényben való fényképezés-kor a fénymérés kettős [5]: a főfény által megvilágított rész (hátról és oldalt)

Havasi reggel

megvilágítása; valamint a téma a fényképezőgép felé eső részének (árnyék) megvilágítása.

A két mérés közötti eltérés, ha nem nagyobb mint 2-3 FÉ, az exponálási időhöz a mért rekeszek középértékét vesszük. Az is eredményre vezet, ha nem a fényforrást (Nap), hanem az ég megvilágítását mérjük. Ez különösen a sziluett képeknél ajánlott. Itt is néha szükséges 1-1,5 FÉ alulexponálás.

Hatásos ellenfényes felvételeket lehet készíteni vihar előtt és után, amikor szép, drámai égboltot lehet látni és elég felhőt ahhoz, hogy látványos fényjátékok alakuljanak ki [6]. Az átlag fénymérés esetén 1-2 FÉ-el (rekeszérték) a mért érték alá exponáljunk, vagy a kitakart Nap mellett az égre (felhőkre) mérjük fényt. Egy színes szűrővel (gyakran átmeneti) erősíthető a hangulat. A meleg (narancs, vörös) szűrő (akár átmeneti) az ég színeit hangsúlyozza, a lágyító előtét pedig romantikus érzést biztosít a naplementének. Nem ajánlott a túl „erős” (sötét) szűrő használata, amely mesterkéltté és valószínűtlenné teheti a felvételt [4]. A tükröreflexes (és most már a bridge és kompakt) fényképezőgépeken külön ellenfényes fényképezésre kialakított programokat építenek be a gépbe (sziluett), amely automatikusan végzi el a fényképezési paraméterek beállítását [6].

Az ellenfényes felvételek érdekes változatai a sziluett képek. Ezeknek a készítésekor a háttér megvilágítottságára mérjük fényt, de az élességet a tárgyra állítsuk és az ISO-értéket ajánlott alacsony értékre állítani. Bizonyos alulexponálás – amint már volt szó róla – ajánlott. Scott Kelby két alapvető

dolgot ajánl figyelmünkbe: „csak olyasmint fényképezz, amiről biztosan tudod, hogy körvonala alapján egyértelműen felismerhető”, valamint „a fénykép tárgyával (sziluett) takard el a Napot, majd az égre mérjél fényt” [6].

A portrék ellenfényben való fényképezésekor vagy sziluett kép készíthető, vagy ha az arc (vagy tárgy) árnyékos oldalának részletei fontosak, akkor derítőfényt kell használni (vaku, reflektor, derítőlapok stb.). Az optimális képhatás eléréséhez a főfénynek a derítéssel bizonyos arányban kell állnia. Szemünk „belelát” az árnyékba, még a mély árnyékokban is sok részletet fedezhetünk fel. Miután lefényképezzük őket, a mély árnyékok részleteket nem tartalmazó „szurkos” foltokká olvadnak össze a képen (ez a sziluett kép). Ezért ajánlott néha deríteni. A derítés kiszámításakor a főfény és derítés erősségének összegét kell a derítőfény erősségéhez viszonyítanunk. A derítés optimális aránya 2:1 és 5:1 között van [7].

A vakuval való derítés elsajátításához logikára és jó ízlésre, ösztönre is szükség van. Csak azok a villanófények alkalmasak a derítésre, amelyeknek teljesítménye – fényereje – automata üzemmódban (külső vaku), fényképezőgépen keresztül (TTL) automatamódban, vagy kézi üzemmódban is állítható. Ha nincsen ilyen villanófény, akkor a fényképezőgéptől eltávolítva csökkenthetjük a fény erősséget (a fényerő a távolság négyzetével fordított arányban csökken), vagy fényelnyelő előtétet helyezünk a villanófényre. Ezt gyakorlati próbákkal ellenőrizni kell. Az a legjobb derítés, amelyet a képen a néző észre

Park

sem vesz. A TTL (objektíven keresztül vezérelt) fénymérés esetében a vaku és a fényképezőgép összedolgozik, a vaku teljesítménye tetszés szerint változtatható (beállított értékekkel), akár automata üzemmódban is.

A derítés érvényes a közelfényképezéskor is (ha szükség van rá). A természetben általában virágokat, növényeket, rovarokat, lepkéket fényképezünk ellenfényben. Itt fokozottan érvényes a helyes fénymérés és az élesség állítása. A bemozdulásos életlenség elkerülése

érdekében ajánlott az állvány használata (ha van speciális, csavarral mozgatható tolólap, a finom élesre állítás biztosabb). A háttér megválasztásakor javallott a homogén, sötétebb, életlen háttér, ez előtt „élnek” a virágok. Használhatunk „mesterséges” háttérteret is, ha magunkkal viszünk nem tükröző, sötétebb textilanyagot (sötétzöld, bordó vagy fekete bársony), és ezt a fényképezendő tárgy mögé 40-70 cm távolságra helyezük el. Így a virágok finom részletei és színei jobban érvényesülnek.

Az enyhe ködös napokon az erdő fényképezése (reggel és este) csodás térhatású képeket eredményez. Az egyedül álló fa sziluett képének vagy a ködben megjelenő fénysugaraknak különleges hangulata van. Télen, amikor a levegő tiszta, a Napot is belekomponálhatjuk a képbe. Ha a rekeszt zárjuk (16-32) a Napot „csillagsugarakkal” ábrázolhatjuk. Ha ki szeretnénk zárni az objektív (és szűrő) optikai hibáiból származó „kómat” (üstökszerű szóródási folt), a Napot részben fednünk kell egy közeli vagy távoli tárggyal. A téli felvételeken különösen jótékony hatása van az árnyékoknak (fák, kerítés, házak stb.) [8].

A mobiltelefonok fényképezőgépével is készíthetünk bizonyos ellenfényes felvételeket, azonban kevés dologra kevésbé alkalmas egy mobilkamera, mint erős ellenfényes helyzetek korrekt megoldására. Az amúgy is alacsony dinamikaátfogás, az olcsó lencsék és a gyenge LED-es fényforrás szinte megghiúsítja ezekben a helyzetekben a fényképezést. Készítsünk inkább sziluett fotókat. Ha maga a Nap is a képbe kerül, a fényerő magától úgy állítja be az expozíciót, hogy az előtér majdnem fekete lesz. Ha az automatika mégis világosra próbálna exponálni az előteret, vagy magától HDR-módot választ, inkább állítsuk kézi módra (ha lehet) és alkalmazzunk -1 FÉ-korrektíót [9].

Az ellenfényes felvételek bármilyen fényképezésre alkalmas területen (termesztet, műterem, reklámfotó, portré, gyerek, város, épület, életképek, állat-virág, közelfényképezés, ünnepi események stb.) készíthetőek. Bár egyik legnehezebb területe a fényképezésnek, de siker esetén óriási az elégtétel. Meg kell dolgozni érte, de az eredmény kárpótolja a fáradságot. Megéri művelni.

Könyvészet

1. Szilágyi Gábor: *A fotóművészet története*. Képzőművészeti Alap Kiadó, Budapest, 1982.
2. ***: *Új Fotólexikon*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1984.
3. ***: *Foto Video*. Nr. 10, 2011
4. Daniel Lezano: *Fotós Biblia*. Pannon-Literatúra Kiadó, Kísújszállás, 2007.
5. Végh László: *A turista színes diái*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1979.
6. Scott Kelby: *A digitális fotós könyv*. 1 és 4. Perfect Kiadó, 2007 és 2012.
7. Sevcsik Jenő, Heffele József: *Fényképezés*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1980.
8. Mihai Moiceanu: *Sfaturi de fotografie*. Ed. 3D Media Communication, 2011.
9. ***: *Digitális fotó*. XIV. Évf. 5 sz. júl-aug. 2014.

Tél a havason. A szerző felvételei

Csíkszeredai Régizene Fesztivál

2018. július 8–15.

A **2018-as Csíkszeredai Régizene Fesztivál** nagy kihívás előtt áll: az egyetemes zenetörténet egyik legnagyobb művét, J. S. Bach két zenekarra, két kórusra és szólóistákra írott Máté-passióját tűzi műsorra a fesztiválon. Ily módon szeretnék megünnepelni a Barokk Fesztiválzenekar megalakulásának tízedik esztendejét. Az évtized alatt egy nemzedék nőtt fel, és örömmel tudhatjuk a zenekar tagjai között a Régizenei Nyári Egyetem volt diákjait is.

A nagy népszerűségnek örvendő Csíkszeredai Régizene Fesztivál, mint minden évben, idén is egy színes és értékes, tudományos szempontoknak is megfelelő, egyben szórakoztató rendezvényt kínál a nagyközönségnek. Az idei fesztivál fő témája a **hispan zene**, mely számos kultúra kapcsolódásából adódó egyedi vonása és mérhetetlen gazdagsága miatt megérdemli a kitüntetett figyelmet. A színvonalas programok, világhírnévnek örvendő együttesek, hangszerkülönlegességek kavalkádja, egy olyan színvonalú régizene fesztivált kínál, ahol a közönség bátran belefeledkezhet a mindenkor aktuális ÖRÖM-be – fogalmazta meg Filip Ignác, a fesztivál művészeti vezetője.

A már hagyományosnak számító rendezvény szerves része a csíki, erdélyi nyári programoknak, évente több mint 5000 személyt szólítva meg. Rendezvényeink a város számos helyszínén zajlanak, a koncertek mellett, akár csak a korábbi években, utcazenét, előadásokat, gyermekprogramokat és tánccházat is tervezünk.

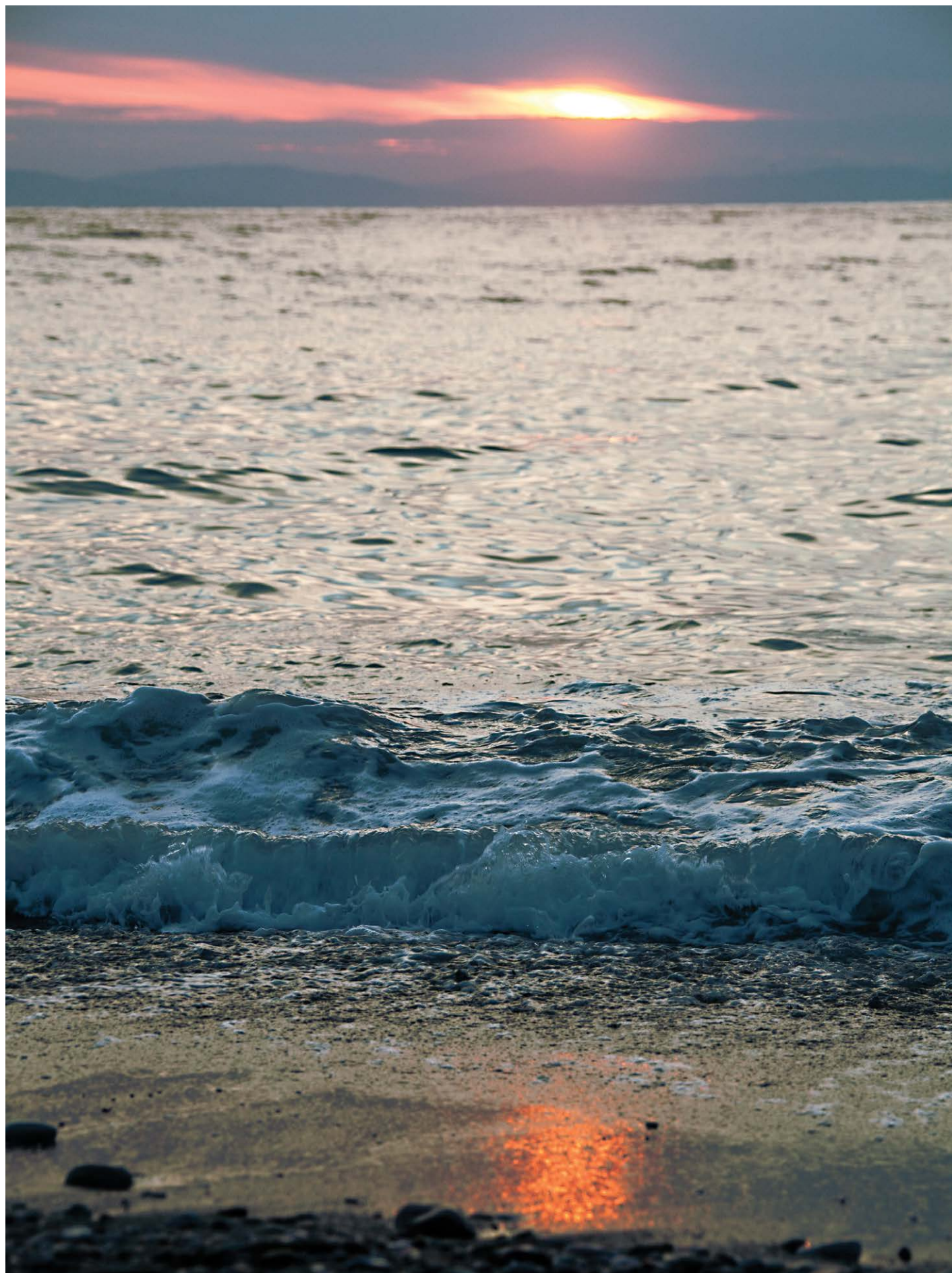
Az olaszországi La Rossignol együttes a Csíkszeredai Régizene Fesztiválon 2017-ben (Ádám Gyula felvétele)

Idei vendégek: Gebe-Fügi Renáta és Erich Türk (RO), Barozda (RO, HU, SE), Les Paladins (FR), Trionfale (RO), Tercina (HU), Quoniam (IT), Capella Esterházy (HU), Barokk Fesztiválzenekar és Fesztiválkórus (RO), Codex (RO), Carmina Renascentia (RO), Il Cigno (DE), Musica Historica (HU), Kővári Arany (RO), Kájoni Consort (RO), Modo Antiquo (IT), Capella de Ministrers (ES).

A fesztivál szervezője a Hargita Megyei Kulturális Központ, Hargita Megye Tanácsa, társszervezője Csíkszereda Megyei Jogú Város Önkormányzata.

Túra. Farkas György felvétele

Hajnal a vízparton